2013 m. LIETUVIŲ KALBOS IR LITERATŪROS BRANDOS EGZAMINO ANALIZĖ

Analizę atliko:
Kęstutis Bredelis, VU Lietuvių kalbos katedros lektorius
Aurelija Lesauskienė, Vilniaus „Ateities“ vidurinės mokyklos lietuvių kalbos mokytoja ekspertė
Dr. Zita Nauckūnaitė, LEU Lietuvių kalbos ir literatūros didaktikos katedros docentė
Prof. habil. dr. Dainora Pociūtė-Abukevičienė, VU Lietuvių literatūros katedros vedėja
Aldona Šventickienė, Vilniaus Žemynos gimnazijos lietuvių kalbos mokytoja ekspertė, Lietuvių kalbos ir literatūros valstybinio brandos egzamino vertinimo komisijos pirmininkė

Vilnius, 2013

Turinys

1. Įvadas 3

2. Svarbiausios išvados ir rekomendacijos 4

3. 2013 m. lietuvių kalbos ir literatūros brandos egzamino prie temos pateiktų 7 privalomų autorių skaičiaus pagrįstumas 7

3.1. Ar visų septynių autorių kūryboje pateikta VBE / MBE tema yra esminė. 7

3.2. Kiek (kurie) iš prie temos pateiktų autorių mokiniams padėjo atskleisti rašinio temą, kaip tai koreliuoja su turinio vertinimu. 9

3.3. Kuriais autoriais dažniausiai rėmėsi mokiniai iš mokyklų lietuvių mokomąja kalba ir iš mokyklų tautinės mažumos mokomąja kalba, kaip tai koreliuoja su turinio vertinimu ir trimestro / pusmečio pažymiu. 14

3.4. Kuriais autoriais mokiniai mažai rėmėsi ar visai nesirėmė, kaip tai koreliuoja su turinio vertinimu ir trimestro / pusmečio pažymiu. 17

3.5. Kuriais autoriais buvo sunku remtis, kaip nuo to priklausė mokinio darbo įvertinimas; jo koreliacija su trimestro / pusmečio įvertinimu / su raštingumu. 20

3.6 Kuriais autoriais buvo sunku remtis, kaip nuo to priklausė mokinio darbo įvertinimas; gali būti koreliacija su jo trimestro / I pusmečio įvertinimu / su raštingumu. 20

4. 2013 m. brandos egzamino rašinio apimties koreliacija su turinio atskleidimo, argumentavimo, raiškos ir raštingumo vertinimu. 21

4.1. Kokios apimties rašinius rašė mokiniai, kurių „Temos, problemos supratimas“ / „Temos plėtotė“, „Argumentavimas, pagrindimas“ / „Kūrinių analizė, interpretavimas“ – įvertinta 6 ar / ir 7 taškais. 21

4.2. Kokios apimties rašinius rašė mokiniai, kurių „Temos, problemos supratimas“ / „Temos plėtotė“, „Argumentavimas, pagrindimas“ / „Kūrinių analizė, interpretavimas“ – įvertinta 1–3 taškais. 23

4.3. Kokios apimties darbai, kurių „Rėmimasis privalomu autoriumi ir kontekstu“ / „Rėmimasis kontekstu“ įvertintas 3 taškais. 31

4.4. Kokios apimties darbai, kurių „Rėmimasis privalomu autoriumi ir kontekstu“ / „Rėmimasis kontekstu“ įvertintas 0, 1 tašku. 33

4.5. Kokios apimties rašinius rašė mokiniai iš mokyklų tautinės mažumos mokomąja kalba (žydų, rusų, lenkų, baltarusių palyginus MBE ir VBE su 2011 m. bandomuoju tyrimu). 34

4.6. Kaip VBE ir MBE rezultatai koreliuoja su I trimestro / pusmečio įvertinimu. 34

4.7. Kiek tautinių mažumų mokyklų mokiniai 2011 m. bandomajame ir MBE rašė 250 žodžių ir mažiau, 350 žodžių ir daugiau, VBE ir bandomajame rašė 400 žodžių ir mažiau, 500 žodžių ir daugiau. 34

5. Pasiūlymai dėl Lietuvių kalbos ir literatūros brandos egzamino programos galimų pakeitimų variantų ir juos pagrindžianti medžiaga. 35

6. Literatūros sąrašas. 36

LIETUVIŲ KALBOS IR LITERATŪROS BRANDOS EGZAMINO ANALIZĖ

1. Įvadas

2013 m. Lietuvių kalbos ir literatūros brandos egzamino analizė (toliau – Analizė) dėl rašinio apimties ir prie temos pateiktų autorių skaičiaus skirta švietimo politikams, Švietimo ir mokslo ministerijai, Nacionalinio egzaminų centro ir Ugdymo plėtotės centro specialistams, akademinei ir mokytojų lituanistų bendruomenei, mokyklų vadovams, mokiniams, jų tėvams.

2013 m. Lietuvių kalbos ir literatūros valstybinis ir mokyklinis egzaminai buvo vykdomi taikant Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministro įsakymu Nr.V-109 2013 m. vasario 20 d. patvirtintos Lietuvių kalbos ir literatūros brandos egzamino programos (toliau – Brandos egzamino programos) pakeitimus. Buvo pakeisti Brandos egzamino programos 13.3.1, 13.3.2 ir 20 punktai. Visi abiturientai – tiek mokyklų lietuvių, tiek tautinių mažumų mokomosiomis kalbomis – pirmą kartą laikydami vienodą lietuvių kalbos ir literatūros egzaminą ir rašydami samprotavimo arba literatūrinį rašinį turėjo rinktis ne iš 3 valstybiniame brandos egzamine (toliau – VBE) ir 4 mokykliniame brandos egzamine (toliau – MBE) , o iš 7 pateiktų autorių. 20 programos punktu buvo pakeista rašinio apimtis: tautinių mažumų mokomąja kalba mokyklų abiturientams privalomas žodžių skaičius rašinyje buvo ne mažesnis nei 400 žodžių, o mokykliniame – ne mažesnis kaip 250 žodžių nekeičiant vertinimo instrukcijų, kuriose remiantis Nacionalinio egzaminų centro atlikta 2011 m. bandomojo tyrimo analize buvo nustatytas skirtingas raiškos ir kalbinio raštingumo kriterijų vertinimas. Mokyklų lietuvių mokomąja kalba abiturientai privalėjo rašyti ne mažesnės nei 500 žodžių VBE ir 350 žodžių MBE apimties rašinius. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas 2013 m. birželio 18 d. sprendimu Nr. 3-66-00005-2013-9 pripažino, kad 2013 m. vasario 20 d. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymo Nr. V-109 „Dėl Švietimo ir mokslo ministro 2011 m. liepos 1 d. įsakymo Nr. V-1197 „Dėl brandos egzaminų ir įskaitų programų patvirtinimo“ pakeitimo“ 3 punktas prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 29 straipsnyje įtvirtintam visų asmenų lygybės principui. 2013 m. vasario 20 d. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymo Nr. V-109 „Dėl Švietimo ir mokslo ministro 2011 m. liepos 1 d. įsakymo Nr. V-1197 „Dėl brandos egzaminų ir įskaitų programų patvirtinimo“ pakeitimo“ 3 punktą laikyti panaikintu nuo 2013 m. rugsėjo 1 d.

Analizės tikslas – išanalizuoti 2013 m. Lietuvių kalbos ir literatūros brandos egzamino tautinių mažumų ir lietuvių mokomosiomis kalbomis egzamino kandidatų darbų rezultatus ir pateikti išvadas bei rekomendacijas dėl Brandos egzamino programos punktų, susijusių su rašinio apimtimi ir autorių skaičiumi prie temos, keitimo. Analizėje nagrinėjami šie klausimai:

- 2013 m. lietuvių kalbos ir literatūros brandos egzamino prie temos pateiktų 7 privalomų autorių skaičiaus pagrįstumas;
- 2013 m. brandos egzamino rašinio apimties koreliacija su turinio atskleidimo, argumentavimo, raiškos ir raštingumo vertinimu;
- Rekomendacijos dėl Brandos egzamino programos galimų pakeitimų variantų ir juos pagrindžianti medžiaga.

Brandos egzamino analizė atlikta remiantis 2013 m. mokyklinio ir valstybinio brandos egzaminų statistiniais duomenimis, lietuvių kalbos ir literatūros vidurinio ugdymo bendrosios programos (toliau – Bendroji programa) reikalavimais. 2013 m. lietuvių kalbos ir literatūros brandos egzamino statistiniai duomenys pateikti remiantis visų VBE laikiusių kandidatų imtimi,

dalykinei analizei buvo paimti 766 darbai. Iš jų 503 (303 tautinių mažumų mokomąja kalba mokinių darbai ir 200 lietuvių mokomąja kalba) VBE ir 263 (160 tautinių mažumų mokomąja kalba ir 103 lietuvių mokomąja kalba) MBE darbai. VBE darbai atrinkti atsitiktiniu būdu apimant skirtingų regionų ir skirtingų mokyklų tipų kandidatų darbus, įvertintų skirtingais lygiais[1]: aukštesniojo (74 darbai), pagrindinio (245 darbai), patenkinamo (173 darbai) bei nepasiekusių patenkinamo lygio (11 darbų). Tokiu pačiu principu buvo atrinkti ir MBE darbai, tik žiūrėta, kad būtų įvertinta nuo 0 iki 10 balų. Toks darbų pasirinkimas sudarė galimybę išanalizuoti, kaip įvairių gebėjimų kandidatai užduočiai atlikti pasirenkami autoriai iš pateikto sąrašo ir kokios apimties rašinius rašo įvairių gebėjimų mokiniai.

Analizei atlikti buvo nagrinėjami šie klausimai:

- ar visų septynių autorių kūryboje pateikta VBE / MBE tema yra esminė;
- kiek (kurie) iš prie temos pateiktų autorių mokiniams padėjo atskleisti rašinio temą, kaip tai koreliuoja su turinio vertinimu;
- kuriais autoriais dažniausiai rėmėsi mokiniai iš mokyklų lietuvių mokomąja kalba (toliau – LT) ir tautinės mažumos mokomąja kalba (toliau – TM), kaip tai koreliuoja su turinio vertinimu ir trimestro / pusmečio pažymiu;
- kuriais autoriais mokiniai mažai rėmėsi ar visai nesirėmė, kaip tai koreliuoja su turinio vertinimu ir trimestro / pusmečio pažymiu;
- kuriais autoriais buvo sunku remtis, kaip nuo to priklausė mokinio darbo įvertinimas; jo koreliacija su trimestro / pusmečio įvertinimu / su raštingumu;
- kokios apimties rašinius rašė mokiniai, kurių „Temos, problemos supratimas“ / „Temos plėtotė“, „Argumentavimas, pagrindimas“ / „Kūrinių analizė, interpretavimas“ – įvertinta 6 ar / ir 7 taškais;
- kokios apimties rašinius rašė mokiniai, kurių „Temos, problemos supratimas“ / „Temos plėtotė“, „Argumentavimas, pagrindimas“ / „Kūrinių analizė, interpretavimas“ – įvertinta 1–3 taškais;
- kokios apimties darbai, kurių „Rėmimasis privalomu autoriumi ir kontekstu“ / „Rėmimasis kontekstu“ įvertintas 3 taškais;
- kokios apimties darbai, kurių „Rėmimasis privalomu autoriumi ir kontekstu“ / „Rėmimasis kontekstu“ įvertintas 0, 1 tašku;
- kokios apimties rašinius rašė mokiniai iš mokyklų lietuvių mokomąja kalba (MBE, VBE, bandomasis tyrimas);
- kokios apimties rašinius rašė mokiniai iš mokyklų tautinių mažumų mokomąja kalba (žydų, rusų, lenkų, baltarusių palyginus MBE ir VBE su bandomuoju tyrimu);
- kaip VBE ir MBE rezultatai koreliuoja su I trimestro / pusmečio įvertinimu;

2. Svarbiausios išvados ir rekomendacijos

1. Nuostata pateikti prie kiekvienos temos po 7 autorius padaro nepamatuotai sunkų tiek užduočių rengėjų bei vertintojų darbą, tiek klaidina mokinius, nes nėra įmanoma, kad visų 7 autorių kūryba vienodai tiktų tai pačiai temai ir ji būtų esminė. Sprendimas kartu su temomis pateikti beveik visus įmanomus programos autorius (4 temos po 7 autorius) yra ydingas tiek

[1] Valstybinių brandos egzaminų kriterinio vertinimo nuostatai. 1 priedas. Lietuvių kalbos ir literatūros valstybinio brandos egzamino mokinių pasiekimų lygių aprašas.

ugdymo ir mokymo proceso, tiek egzaminavimo ir mokymosi rezultatų vertinimo požiūriu. Toks sprendimas niveliuoja egzaminavimo prasmę, neskatina nei literatūros kūrinių meninės įvairovės, nei kultūrinio konteksto pažinimo mokymosi proceso metu ir beveik garantuoja, kad egzaminą bus galima išlaikyti susipažinus vos su vieno – dviejų autorių kūryba. Be to, tokia autorių gausa, pateikta per VBE[2] ir MBE[3], verčia egzaminui pasiūlyti pernelyg bendro ir abstraktaus pobūdžio temas, kurioms iliustruoti turėtų „tikti“ daugelio autorių kūryba. Taip suformuota užduotis nulemia ne gilinamojo, bet paviršutiniško pobūdžio rašinio turinį ir net ugdo simuliacinius rašymo įgūdžius, kuriems nereikia individualaus autoriaus kūrybinės specifikos pažinimo, siekio interpretuoti lietuvių literatūrą bendrų literatūros procesų kontekste, bet užtenka bendriausių tiesų ir vertybių susiejimo su nurodytų autorių kūryba.

2. Atlikta statistinių duomenų ir rašinių kokybinė vertinimo analizė leidžia daryti išvadą, kad dauguma tautinių mažumų mokomąja kalba mokyklų mokinių suteiktos galimybės per VBE rašyti 400, o per MBE 250 žodžių rašinį nepaisė (žr. 1 ir 2 diagramas). Matyti, kad dauguma VBE laikiusių mokinių (54,3 proc.) kūrė 500 ir daugiau žodžių tekstą: 500–549 žodžių (25,7 proc.), 550–599 žodžių (13,9 proc.), 600–649 žodžių (7,9 proc.), 650–699 žodžių (2,6 proc.), 700 ir daugiau žodžių (4,0 proc.).

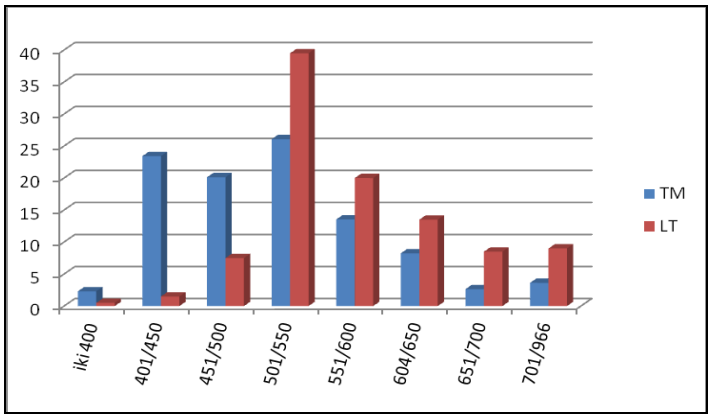

1 diagrama. *Rašinių pasiskirstymas pagal apimtį %*
(TM – tautinių mažumų mokomąja kalba mokyklų mokiniai, LT – lietuvių mokomąja kalba mokyklų mokiniai.)

[2] VBE rašinių temos:
1) Kodėl pasauliui reikia maištininkų? (Autoriai pasirinkti: A. Mickevičius, V. Kudirka, Maironis, J. Biliūnas, J. Savickis, B. Krivickas, J. Aputis) – S1
2) Ar atlaidumas – silpno žmogaus bruožas? (Autoriai pasirinkti: J. Biliūnas, V. Krėvė, J. Tumas-Vaižgantas, V. Mykolaitis-Putinas, M. Katiliškis, Just. Marcinkevičius, J. Aputis) – S2
3) Kokį Lietuvos mitą kuria skirtingų epochų rašytojai? (Autoriai pasirinkti: J. Radvanas, Maironis, V. Krėvė, Č. Milošas, Just. Marcinkevičius, S. Geda, M. Ivaškevičius) – L1
4) Miesto vaizdavimo kaita lietuvių literatūroje (Autoriai pasirinkti: K. Donelaitis, J. Biliūnas, J. Savickis, H. Radauskas, J. Vaičiūnaitė, J. Kunčinas, A. Marčėnas) – L2

[3] MBE rašinių temos:
1) Ką žmogus atranda prarasdamas? (Autoriai pasirinkti: J. Biliūnas, J. Tumas-Vaižgantas, J. Savickis, S. Nėris, B. Sruoga, A. Škėma, J. Aputis) – S1
2) Kokių herojų reikia žmonėms? (Autoriai pasirinkti: A. Mickevičius, Maironis, J. Biliūnas, V. Krėvė, B. Sruoga, A. Škėma, Just. Marcinkievičius) – S2
3) Gamtos vaidmuo lietuvių literatūroje (Autoriai pasirinkti: J. Radvanas, K. Donelaitis, A. Baranauskas, S. Nėris, H. Radauskas, M. Katiliškis, S. Geda) – L1
4) Išdidus žmogus lietuvių literatūroje (Autoriai pasirinkti: J. Radvanas, K. Donelaitis, Maironis, V. Krėvė, J. Savickis, M. Katiliškis, S. Geda) – L2

Kaip matyti iš 1 diagramos, daugiau nei pusė (54,3 proc.) VBE laikiusių TM mokinių parašė daugiau negu 500 žodžių, nors šiais metais iš jų to ir nebuvo reikalauta, o nustatyta minimali apimtis 100 žodžių mažesnė – 400 žodžių. Detaliau verta patyrinėti rašinių apimtį pagal tai, kiek proc. TM mokinių rašė didesnės nei reikalauta apimties rašinius (žr. 2 diagramą).

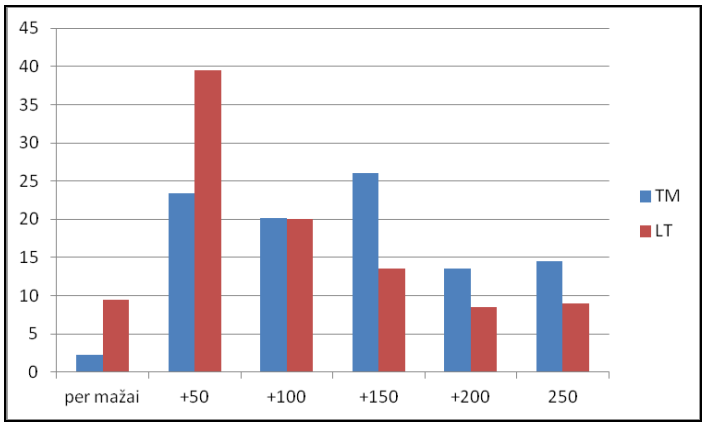

2 diagrama. *VBE rašinių pasiskirstymas pagal apimtį %, atsižvelgiant į reikalavimą parašyti nurodytą žodžių skaičių*

Iš 2 diagramos matyti, kad 40 proc. mokinių rašė 50 žodžių daugiau nei reikalauta, 20 proc. TM abiturientų parašė 100 žodžių didesnę apimtį, 25 proc. parašė 150 žodžių didesnę apimtį, 13 ir 14 proc. mokinių 200 ir 250 žodžių didesnę rašinio apimtį. Parašiusių didelės apimties (+150...) rašinius buvo daug didesnis procentas TM mokinių negu LT. Vadinasi, mažesnės apimties nustatymas TM mokiniams niekuo nepagrįstas.

Verta pastebėti, kad net ir patenkinamąjį lygį[4] pasiekę mokiniai parašo daugiau nei 400 žodžių apimties darbus. Iš rašinių matyti, kad ties 400 žodžių riba dažnas mokinys temą tik pradeda plėtoti, todėl dauguma mokinių (nepriklausomai nuo mokomosios kalbos), parašiusių mažesnės apimties rašinius, gavo žemesnius turinio įvertinimus, nes neatskleidė temos, neįžvelgė jos problemos, tinkamai nepagrindė. Tokias prielaidas pagrindžia minimalų ir maksimalų atskirų kriterijų įvertinimą gavusių darbų apimties palyginimas.

1 lentelė. *Minimalaus ir maksimalaus atskirų kriterijų įvertinimo palyginimas su darbų apimtimi*

	Taškai	Žodžių vidurkis	
		LT	TM
Temos plėtotė	0 ir 1	520,4	475,9
	6 ir 7	627,5	572,0
Argumentavimas, pagrindimas	0 ir 1	536,8	471,6
	6 ir 7	628,1	552,3
Rėmimasis privalomu autoriumi	0 ir 1	550,0	493,0
	3	635,3	545,8

[4] Valstybinių brandos egzaminų kriterinio vertinimo nuostatai. 1 priedas. Lietuvių kalbos ir literatūros valstybinio brandos egzamino mokinių pasiekimų lygių aprašas.

Kaip matyti iš lentelėje pateiktų duomenų, 0 ar 1 tašką gavusių darbų apimtis vidutiniškai 70–100 žodžių mažesnė, negu gavusių aukštus įvertinimus.

3. Kadangi daugiau nei 500 žodžių rašinio apimtį lengvai pasiekia tiekTM, tiek LT mokyklų mokinių bet kurio lygio darbai, siūloma:

1 variantas: VBE apimtis – ne mažiau kaip 500 žodžių, MBE – ne mažiau kaip 350 žodžių;

2 variantas: VBE apimtis – ne mažiau kaip 500 žodžių, MBE – ne mažiau kaip 400 žodžių.

4. Rašinių analizė rodo, kad pasirinkimų (autorių) gausa slopina mokinių kūrybinę mintį, trukdo jiems atskleisti savo išprusimą, – 3/5 mokinių negebėjo laisviau samprotauti dėl to, kad buvo valdomi prie temos pasiūlytų 7 autorių idėjų ir siužetų, kuriuos, gaišdami egzamino laiką, neišvengiamai turėjo apmąstyti rengdamiesi rašyti pasirinkta tema. Užduočių rengėjai yra verčiami nepaisyti užduoties rengimo specifinių reikalavimų, nes gali suformuluoti tik labai plačias temas, apimančias visus pateiktus autorius. Dėl šios priežasties dalies autorių kūryboje egzamino temos nėra esminės, todėl mokiniai, rinkdamiesi jais argumentuoti / juos analizuoti, neišplėtoja temos, nepagrindžia jos aspektų ir nukenčia darbų turinio vertinimas. Lietuvių kalbos ir literatūros vidurinio ugdymo programoje nei išplėstiniu kursu, nei bendruoju nepateikta nagrinėti tiek autorių, jų kūrinių, iš kurių galima būtų suformuluoti kiekvienų metų VBE – pagrindinės ir pakartotinės sesijos, MBE – pagrindinės ir pakartotinės sesijos egzaminams temas, apimančias tokį didelį kiekį autorių, todėl iškyla grėsmė, kad temos egzaminuose dažnai kartosis. Dėl autorių, pateikiamų prie temos, skaičiaus būtų galima siūlyti:

1 variantas: VBE egzamine – po du autorius; MBE – po tris autorius;

2 variantas: VBE ir MBE egzaminuose – po tris autorius.

3. 2013 m. lietuvių kalbos ir literatūros brandos egzamine prie temos pateiktų 7 privalomų autorių skaičiaus pagrįstumas

Lietuvių kalbos ir literatūros brandos egzamino užduotis turi atitikti Brandos egzamino nuostatas ir įvertinti gebėjimus, nurodytus Lietuvių kalbos ir literatūros vidurinio ugdymo bendrojoje programoje ir Brandos egzamino programoje. VBE tiek samprotavimo, tiek literatūrinių rašinių temos turi būti formuluojamos iš Bendrosios programos išplėstinio kurso privalomos literatūros, mokyklinio – iš Bendrosios programos bendrojo kurso privalomos lietuvių literatūros. Kiekviena pateikta tema turi būti esminė visiems pateiktiems autoriams. 2011 metais atlikto bandomojo tyrimo analizė parodė, kad pakankamai sunku įgyvendinti tokį užduoties rengimo specifikos reikalavimą netgi tada, kai tema formuluojama iš trijų autorių kūrybos. Be to, rengiant užduotį, turi būti paisoma kito svarbaus užduoties rengimo specifikos reikalavimo – rašinių temos neturi būti labai siauros arba plačios. BE programos punktų pakeitimas – prie temos pateikti 7 autorius – vertė užduočių rengėjus nepaisyti svarbių užduoties rengimo specifikos reikalavimų.

3.1. Ar visų septynių autorių kūryboje pateikta VBE / MBE tema yra esminė?

Bendrosios programos bendrojo kurso programoje yra nurodyti 23 privalomi lietuvių literatūros autoriai bei trys Vakarų autoriai, o išplėstinio kurso programoje – dar 10 lietuvių (Lietuvos) literatūros autorių. Tad MBE užduotyje gali būti nurodyta dalis iš 23, VBE užduotyje – dalis iš 33 privalomų studijuoti lietuvių (Lietuvos) literatūros autorių. Didžioji

programinė studijuojama šių autorių kūrybos dalis – nedidelės apimties prozos tekstai ir poezijos kūriniai. Didesnės apimties lietuvių literatūros programiniai kūriniai yra tik keli. Tai K. Donelaičio „Metai“, V. Krėvės „Skirgaila“, Vaižganto „Dėdės ir dėdienės“ V. Mykolaičio-Putino „Altorių šešėly“, M. Katiliškio „Miškais ateina ruduo“, A. Škėmos „Balta drobulė“, J. Kunčino „Tūla“. Apimties požiūriu programa yra subalansuota, orientuota į nuoseklų įvairių epochų literatūros ir kultūros procesų bei skirtingų literatūros žanrų pažinimą.

Optimalus privalomų studijuoti kūrinių skaičius pasirinktas mokymo procese siekiant suteikti daugiau savarankiškumo ir laisvės studijuoti ir kitus pasirenkamus autorius bei kultūrinius kontekstus. Atnaujintos ir sėkmingai vykdomos Bendrosios programos pagrindas yra mokymas ne tik įvertinti konkretaus literatūros kūrinio meninį savitumą, bet ir sieti jį su visuomenės ir individo raidos, istorijos bei kultūros procesais. Todėl programoje pasiūlytos perspektyvos, leidžiančios per mokymosi procesą plačiai pasiremti kontekstinių autorių bei epochas reprezentuojančių asmenybių veiklos pažinimu. Numatyta, kad šios galimybės turi būti realizuotos ir per egzaminą: VBE **samprotavimo** rašinyje problemos analizę privalu susieti su pasirinkto ***vieno iš nurodytų autorių*** kūryba ir literatūriniais (kultūriniais) kontekstais. VBE **literatūriniame** rašinyje ***privalu rašyti apie dviejų autorių kūrybą***: vieną autorių pasirinkti ***iš nurodytų***, kitą programinį autorių pasirinkti ***savo nuožiūra***.

Prie kiekvienos iš 4 egzamino temų pasiūlant po septynis programinius autorius 2013 m. valstybiniame brandos egzamine iš viso buvo pateikti net 21 programinis lietuvių (Lietuvos) autorius iš privalomų studijuoti 33-jų, tai yra didesnė pusė privalomos programos. Kadangi iš pasiūlytųjų autorių samprotavimo rašiniui reikia pasirinkti tik vieną, galima daryti prielaidą, jog egzaminui rengiantis per dvejus metus gali pakakti perskaityti vos vieną kitą programos autorių, nes tikimybė, kad jis bus nurodytas kaip vienas pateikiamų autorių yra net 64 %. O pastudijavus vos du – tris autorius tikimybė taps absoliučiai tikra. Kitaip tariant, susipažinus vos su dviejų autorių kūryba (pavyzdžiui, keletu vieno autoriaus eilėraščių, kito – pora apsakymų) galima būti tikram, kad vienas iš jų tikrai bus nurodytas prie kurios nors egzamino temos ir to visiškai pakaks egzaminui išlaikyti. Šių metų mokykliniame brandos egzamine po brandos egzamino programos punktų keitimo buvo pateikti 17 autorių (iš 28 pateiktų 6 pasikartojo), tai daugiau nei pusė autorių, nurodytų bendrojo kurso programoje (BP bendrajame kurse 23 lietuvių literatūros autoriai). Lietuvių kalbos ir literatūros vidurinio ugdymo pasiekimai tikrinami brandos egzamino integruota užduotimi – rašiniu, kuriuo įvertinami lietuvių kalbos vartojimo gebėjimai ir literatūros (kultūros) žinios bei gebėjimai. Po brandos egzamino programos atitinkamų punktų pakeitimo, lietuvių kalbos ir literatūros brandos egzamino reikalavimai pasidarė žemesni nei užsienio kalbos egzamino, jame 350 žodžių rašymo užduotis, tikrinanti komunikacinius gebėjimus, yra tik viena iš sudėtinių egzamino dalių ir jai atlikti skirtas daug trumpesnis laikas.

Sprendimas kartu su temomis pateikti daugiau nei pusė (VBE ir MBE) Bendrojoje programoje pateiktų autorių yra ydingas tiek ugdymo ir mokymo proceso, tiek egzaminavimo ir mokymosi rezultatų vertinimo požiūriu. Toks sprendimas:

1. Niveliuoja egzaminavimo prasmę, neskatina nei literatūros kūrinių meninės įvairovės, nei kultūrinio konteksto pažinimo mokymosi proceso metu ir beveik garantuoja, kad egzaminą bus galima išlaikyti susipažinus vos su vieno – dviejų autorių kūryba.

2. Verčia egzaminui pasiūlyti pernelyg bendro ir abstraktaus pobūdžio temas, kurioms iliustruoti turėtų „tikti“ daugelio autorių kūryba. Taip suformuota tema nulemia ne gilinamojo, bet paviršutiniško pobūdžio rašinio turinį ir net ugdo simuliacinius rašymo įgūdžius, kuriems nereikia individualaus autoriaus kūrybinės specifikos pažinimo, siekio interpretuoti lietuvių

literatūrą bendrų literatūros procesų kontekste, bet užtenka bendriausių tiesų ir vertybių susiejimo su nurodytų autorių kūryba.

3. Klaidina dalį rašančiųjų, manančių, kad savo rašinyje jie turi aprėpti kuo platesnį nurodytų autorių spektrą. Brandos egzamino programa aiškiai nurodo, kad rašantysis turi remtis vieno pasirinkto pagrindinio autoriaus kūryba ir į ją gilintis. Samprotavimo rašinyje ja jis turi paremti savo argumentus, o literatūriniame – autoriaus kūrinį, kaip pagrindinį savo rašinio objektą, interpretuoti giluminių struktūrų požiūriu bei gretinti su kito autoriaus kūrybos tendencijomis. VBE rašiniuose akivaizdi dominuojanti tendencija remtis ne vienu, o keliais iš nurodytų autorių (žr. 3 diagramą). Taip samprotavimo rašinys tampa ne problemos, kaip numatyta Bendrojoje egzamino programoje, sprendimu, bet pavyzdžių iš skirtingų autorių kūrybos mozaika, o literatūrinis rašinys – paviršutinišku keleto autorių kūrinių aptarimu, nesusitelkiant į gilesnę literatūrinę analizę.

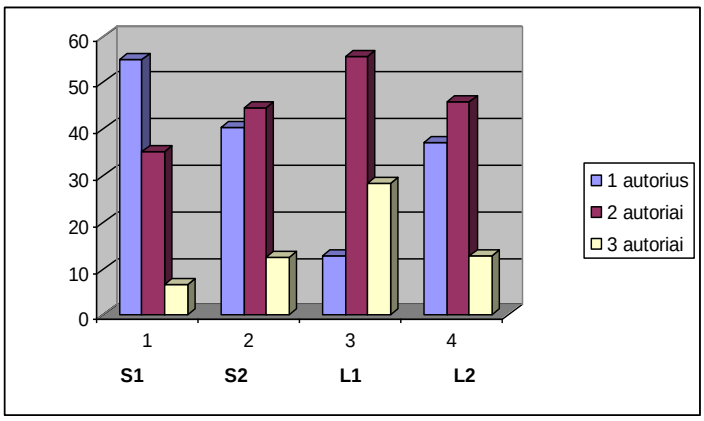

3 diagrama. *VBE rėmimosi autoriais pasiskirstymas %*

Kaip matyti iš diagramos, tendencijos remtis 1, 2 ar net 3 autoriais nelabai priklauso nuo temos pasirinkimo (šiek tiek išsiskiria L1 tema).

4. Stipriai apriboja Bendrojoje egzamino programoje numatytą laisvą ir mokinio išsilavinimą bei pažinimą pademonstruojančią savarankišką autoriaus pasirinkimo galimybę, nes prie vienos temos nurodydami net septynis autorius egzamino užduoties rengėjai patys išsemia visas su šia tema susijusias (programines) pasirinkimo galimybes.

5. Egzamino užduoties rengėjus verčia prie suformuotos rašinio temos nurodyti autorius, kurių kūryboje ši tema iš esmės yra šalutinė, o tai prieštarauja ugdymo ir mokymo proceso tikslams pažinti būdingiausius ir esminius kūrėjų ir epochų bruožus. Štai prie 2013 m. VBE literatūrinio rašinio temos „Miesto vaizdavimo kaita lietuvių literatūroje“ kaip pirmasis septynių autorių sąraše buvo nurodytas K. Donelaitis. Net 59,91 procentas minėtą rašinio temą pasirinkusių mokinių savo analizę apie miesto vaizdavimą bandė pagrįsti analizuodami K. Donelaičio kūrybą. Nors miesto tema „Metuose“ yra periferinė, daugelis rašiusiųjų prie temos išvardytus autorius, ypač pirmąjį, suvokė kaip **temos reprezentantus**. Tačiau K. Donelaičio „Metų“ vaizdavimo pagrindas – žemdirbiškoji kaimo kultūra. Miestas K. Donelaičio kūrinyje tik periferiškai pasitelkiamas kaip negatyvios erdvės vaizdinys, tad parašyti tinkamą ir Brandos egzamino programos reikalavimą atitinkantį rašinį šia tema pagrindiniu autoriumi pasirinkus K. Donelaitį mokiniui neįmanoma.

3.2 Kiek (kurie) iš prie temos pateiktų autorių mokiniams padėjo atskleisti rašinio temą, kaip tai koreliuoja su turinio vertinimu?

2013 m. lietuvių kalbos ir literatūros VBE buvo pateiktos, kaip ir reikalaujama Brandos egzamino programoje, dvi samprotavimo: 1. Kodėl pasauliui reikia maištininkų? Autoriai pasirinkti: A. Mickevičius, V. Kudirka, Maironis, J. Biliūnas, J. Savickis, B. Krivickas, J. Aputis. 2. Ar atlaidumas – silpno žmogaus bruožas? Autoriai pasirinkti: J. Biliūnas, V. Krėvė, J. Tumas-Vaižgantas, V. Mykolaitis-Putinas, M. Katiliškis, Just. Marcinkevičius, J. Aputis, ir dvi literatūrinio rašinio: 1. Kokį Lietuvos mitą kuria skirtingų epochų rašytojai? Autoriai pasirinkti: J. Radvanas, Maironis, V. Krėvė, Č. Milošas, Just. Marcinkevičius, S. Geda, M. Ivaškevičius. 2. Miesto vaizdavimo kaita lietuvių literatūroje. Autoriai pasirinkti: K. Donelaitis, J. Biliūnas, J. Savickis, H. Radauskas, J. Vaičiūnaitė, J. Kunčinas, A. Marčėnas. Rašydami vieną ar kitą temą, mokiniai labiau buvo linkę remtis įprastų, gerai žinomų autorių kūryba.

2 lentelė. *Autorių, pateiktų prie temų, pasirinkimas*

S1	Kodėl pasauliui reikia maištininkų?						
Autorius	Mickevičius	Kudirka	Maironis	Biliūnas	Savickis	Krivickas	Aputis
Pasirinko %	6,44	35,26	25,74	41,91	19,51	3,79	15,72
S2	Ar atlaidumas – silpno žmogaus bruožas?						
Autorius	Biliūnas	Krėvė	Vaižgantas	Putinas	Katiliškis	Marcinkevičius	Aputis
Pasirinko %	60,77	20,73	23,60	24,35	12,89	16,80	9,99
L1	Kokį Lietuvos mitą kuria skirtingų epochų rašytojai?						
Autorius	Radvanas	Maironis	Krėvė	Milošas	Marcinkevičius	Geda	Ivaškevičius
Pasirinko %	50,68	43,30	49,57	2,21	52,89	1,72	17,84
L2	Miesto vaizdavimo kaita lietuvių literatūroje						
Autorius	Donelaitis	Biliūnas	Savickis	Radauskas	Vaičiūnaitė	Kunčinas	Marčėnas
Pasirinko %	59,91	28,97	18,30	6,32	37,25	19,61	2,61

Kaip rodo statistika, rašiusieji pirmąją samprotavimo temą daugiausiai rėmėsi J. Biliūno kūryba (41,91 proc.), kiti mokiniams priimtini autoriai buvo V. Kudirka (35,26 proc.) ir Maironis (25,74 proc.). Antrajai samprotavimo temai argumentuoti mokiniai tinkamiausio autoriaus kūryba laikė J. Biliūną (60,77 proc.), V. Mykolaitį-Putiną (24,35) ir J. Tumą-Vaižgantą (23,60 proc.). Tačiau vertinant per brandos egzaminų vertinimo sesiją ir analizuojant rašinius matyti, kad mokiniai, rinkdamiesi šiuos autorius, ne visada gebėjo tinkamai pasirinkti kūrinius ir jais pagrįsti pasirinktus temos aspektus. Šiai temai tinkamiausiai argumentuodavo mokiniai rinkdamiesi V. Krėvės (20,73 proc.), M. Katiliškio (12,89 proc.), J. Apučio (9,99 proc.) kūrybą. Tik aukštesniojo lygio mokiniai gebėjo tinkamai pasirinkti ir jais argumentuoti.

Pirmąją literatūrinio rašinio temą rašiusieji mokiniai dažniausiai rinkosi analizuoti Just. Marcinkevičiaus (52,89 proc.), V. Krėvės (49,57 proc.), J. Radvano (50,68 proc.), Maironio (43,30 proc.) kūrinius. Tokį pasirinkimą lėmė kūrinių patrauklumas, kultūrinio konteksto išmanymas, netgi gebėjimas cituoti tinkamus kūrinių fragmentus. Kiek kitaip buvo su antrąja literatūrinio rašinio tema. Analizuojant rašinius pastebėta, kad geriausiai mokiniams temą plėtoti padėjo J. Kunčino, J. Vaičiūnaitės, H. Radausko, J. Savickio kūryba – tokių darbų temos ir analizės, interpretavimo įvertinimai yra aukštesni. Tačiau K. Donelaičio ir J. Biliūno kūriniuose labai mažai kalbama apie miestą, todėl, nors mokiniai šiuos autorius rinkosi dažniausiai, jiems sunku buvo tinkamai analizuoti ir interpretuoti. Dėl šios priežasties nukentėjo mokinių darbuose antrojo aspekto – kūrinių analizė / interpretavimas – vertinimas.

Analizuojant, kiek autoriaus, kurio kūryba remiamasi, pasirinkimas susijęs su mokinių rezultatais, ryškėja tendencijos, kad atskirų autorių kūrinius buvo linkę analizuoti tik labai gerai

ir gerai besimokantys mokiniai. Tai rodo bendros taškų sumos, temos, rašybos, skyrybos taškų vidurkiai bei pusmečio įvertinimai.

3 lentelė. *Autoriaus pasirinkimo sąsaja su atskirų aspektų vertinimu*

S1	Kodėl pasauliui reikia maištininkų?						
Autorius	Mickevičius	Kudirka	Maironis	Biliūnas	Savickis	Krivickas	Aputis
Įvertinimas	28,69	28,31	28,21	28,09	29,16	33,92	31,31
Temos tšk. (7)	3,87	3,79	3,73	3,72	3,86	4,51	4,18
Rašybos tšk. (7)	4,22	4,16	4,20	4,20	4,38	5,21	4,67
Skyrybos tšk. (7)	3,84	3,60	3,58	3,65	3,83	4,63	4,22
Pusmetis	7,27	6,99	7,06	7,00	7,11	7,72	7,33
S2	Ar atlaidumas – silpno žmogaus bruožas?						
Autorius	Biliūnas	Krėvė	Vaižgantas	Putinas	Katiliškis	Marcinkevičius	Aputis
Įvertinimas	26,34	28,30	27,74	23,53	26,95	26,15	27,29
Temos tšk. (7)	3,40	3,72	3,61	2,96	3,49	3,40	3,52
Rašybos tšk. (7)	4,13	4,36	4,33	3,78	4,21	4,10	4,36
Skyrybos tšk. (7)	3,15	3,56	3,52	2,73	3,19	3,10	3,33
Pusmetis	6,74	7,03	7,00	6,49	6,82	6,60	6,86
L1	Kokį Lietuvos mitą kuria skirtingų epochų rašytojai?						
Autorius	Radvanas	Maironis	Krėvė	Milošas	Marcinkevičius	Geda	Ivaškevičius
Įvertinimas	34,01	35,20	33,04	29,89	32,31	38,50	34,32
Temos tšk. (7)	4,63	4,65	4,28	3,50	4,15	5,29	4,58
Rašybos tšk. (7)	5,01	5,39	5,00	4,78	5,02	6,36	5,29
Skyrybos tšk. (7)	4,58	4,92	4,72	3,44	4,47	4,93	4,74
Pusmetis	7,75	7,91	7,72	7,67	7,700	8,43	7,92
L2	Miesto vaizdavimo kaita lietuvių literatūroje						
Autorius	Donelaitis	Biliūnas	Savickis	Radauskas	Vaičiūnaitė	Kunčinas	Marčėnas
Pasirinko %	59,91	28,97	18,30	6,32	37,25	19,61	2,61
Įvertinimas	26,55	28,35	31,90	31,28	30,39	31,58	35,75
Temos tšk. (7)	2,90	3,22	3,75	3,59	3,87	4,12	4,75
Rašybos tšk. (7)	4,73	4,91	5,27	5,24	5,04	5,36	5,50
Skyrybos tšk. (7)	3,88	4,16	4,76	4,55	4,11	4,21	4,58
Pusmetis	7,19	7,65	7,57	7,45	7,52	7,59	7,83

Analizuojant atskirų vertinimo kriterijų statistiką, ryškėja tendencijos, kad mokiniams iš mokyklų tautinių mažumų mokomąja kalba šiek tiek sunkiau sekėsi gauti gerus įvertinimus už turinį, negu mokiniams lietuvių mokomąja kalba. Ypač temos supratimo ir argumentavimo aspektais (žr. 6–8 diagramas). Atsižvelgiant į tai, kad per gimtosios kalbos pamokas TM mokiniai mokosi tų pačių dalykų – plėtoti temą, argumentuoti, komponuoti tekstą, šie rezultatai galėtų būti geresni. Bendra 2013 m. tendencija yra tokia, kad ir kitų dalykų bendrieji VBE rezultatai TM mokyklų abiturientų yra žemesni nei iš LT mokyklų abiturientų (žr. 4–5 diagramas).

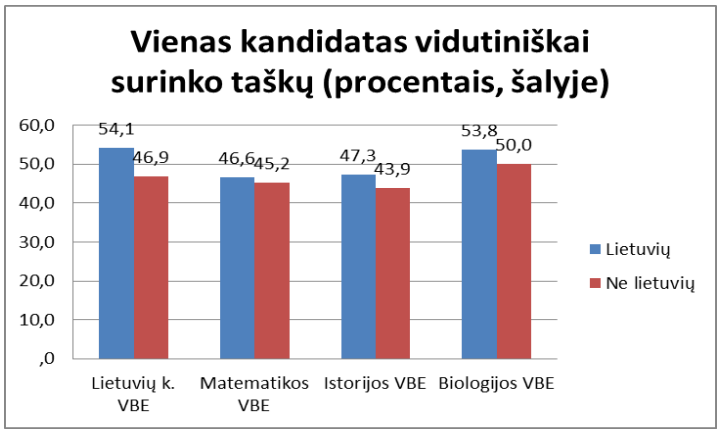

4 diagrama. *Iš įvairių mokomųjų dalykų kandidatų surinkti taškai šalyje*

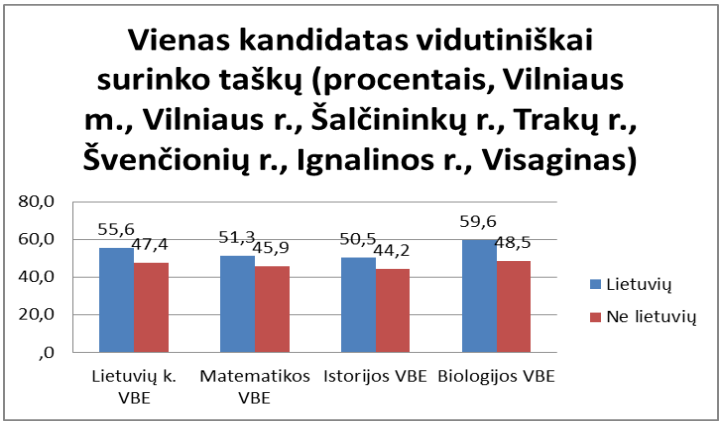

5 diagrama. *Iš įvairių mokomųjų dalykų kandidatų vidutiniškai surinkti taškai regionuose*

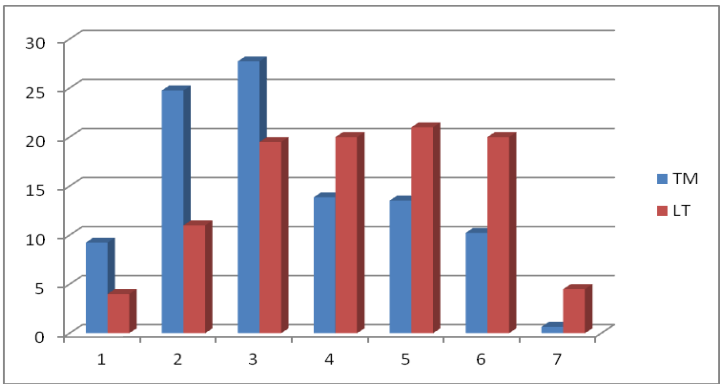

6 diagrama. *Lietuvių kalbos ir literatūros VBE temos supratimo taškai %*

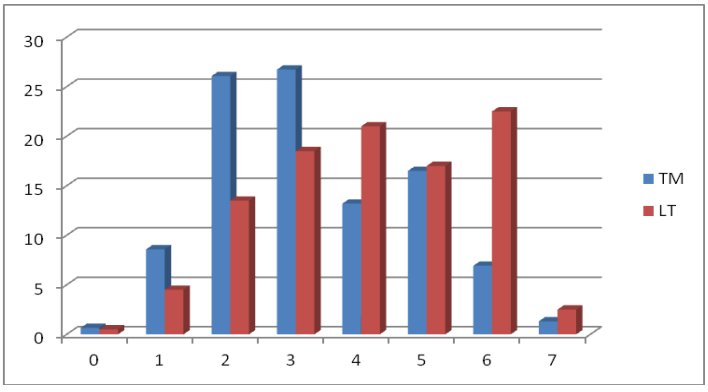

7 diagrama. *Lietuvių kalbos ir literatūros VBE argumentavimo taškai %*

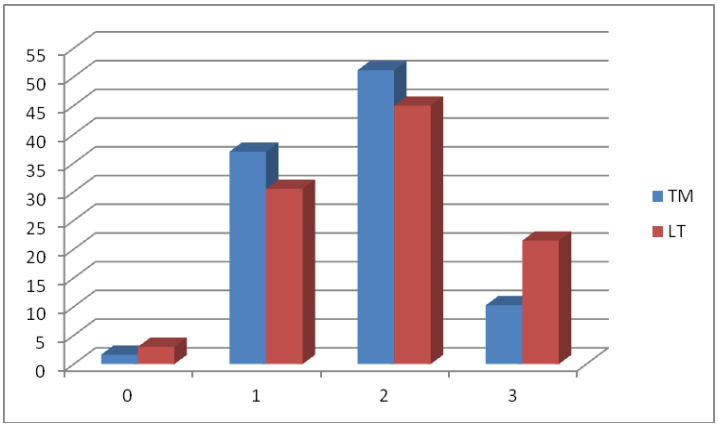

***8 diagrama**. Lietuvių kalbos ir literatūros VBE rėmimosi privalomu autoriumi ir kontekstu taškai %*

Iš 6–8 diagramų matyti, kad temos supratimo ir argumentavimo rezultatai skiriasi – tuos skirtumus, kaip pastebėta analizuojant rašinius, lėmė rašinių apimties nevienodumai (apie tai kalbėta 2 skyriuje). Rėmimosi autoriumi ir kontekstu rezultatai mažai skiriasi. Tiesa, visai nesirėmusių privalomu autoriumi ir kontekstu LT dalis didesnė nei TM, pagrindinį lygį[5] atitinkančių mokinių TM ir LT skirtumas yra vos 6 proc. pasiekusių aukščiausią III lygį tik 11 proc. LT mokinių daugiau nei TM. Galima daryti išvadą, kad TM kalba mokyklose daugiau dėmesio skiriama literatūros mokymuisi, įtakos turi ir literatūrinė (kultūrinė) patirtis, įgyta per gimtosios kalbos pamokas.

***4 lentelė.** VBE tautinių mažumų mokomąja kalba mokinių darbų temos ir argumentavimo vertinimas*

Iš viso	Temos ir argumentavimo vertinimas sutampa	Tema įvertinta mažiau nei argumentavimas	Tema įvertinta daugiau nei argumentavimas
303	197	47	59
%	65,0	15,5	19,5

Iš 303 analizuotų tautinių mažumų mokomąja kalba mokyklų valstybinio brandos egzamino rašinių 197-ių (65,0 proc.) kriterijus „Temos, problemos supratimas“ / „Temos plėtotė“ ir „Argumentavimas, pagrindimas“ / „Kūrinių analizė, interpretavimas“ įvertinta vienodu taškų skaičiumi (pavyzdžiui, 6/6, 5/5, 4/4 ir t. t.), 47-ių darbų (15,5 proc.) už kriterijų „Temos, problemos supratimas“ / „Temos plėtotė“ skirta mažiau taškų nei už kriterijų „Argumentavimas, pagrindimas“ / „Kūrinių analizė, interpretavimas“ (pavyzdžiui, 4/5, 3/2 ir pan.), o 59 darbai (19,5 %) rodo, kad mokinys temą suprato, tačiau jam sunkiau sekėsi ją pagrįsti, argumentuoti. Analizuojant, kodėl taip nutiko, buvo peržiūrėti mokinių darbai. Apibendrinant galima daryti išvadą, kad priežastys yra kelios: iš vienų darbų matyti, kad žemesnių gebėjimų mokiniams sunku parinkti tinkamus argumentus samprotavimo rašiniuose arba analizuoti kūrinius literatūriniuose rašiniuose. Jie dažniausiai nukrypsta į kūrinio turinio pasakojimą. Kitus darbus skaitant pastebėta, kad aukštesnių gebėjimų mokiniai vienoje ar dviejose dėstymo pastraipose argumentuoja tinkamai, svariai ir pagrindžia temos aspektą, tačiau kitoje, nors temą suvokia pakankamai gerai, netinkamai pasirinktas autorius, jo kūrinys verčia argumentus taikyti prie temos. Dažniausiai mokiniams pakenkė tai, jog jie savo argumentams

[5] Valstybinių brandos egzaminų kriterinio vertinimo nuostatai. 1 priedas. Lietuvių kalbos ir literatūros valstybinio brandos egzamino mokinių pasiekimų lygių aprašas.

pagrįsti ėmė literatūrinius pavyzdžius tik iš prie temos pateikto 7 autorių sąrašo. Pavyzdžiui, samprotavimo rašinyje „Kodėl pasauliui reikia maištininkų?“ (toliau – S1) buvo pateikti A. Mickevičius, V. Kudirka, Maironis, J. Biliūnas, J. Savickis, B. Krivickas, J. Aputis. Kaip rodo statistika ir peržiūrėti darbai, dažniausiai rašinyje mokinys rėmėsi 2–3 autoriais. Jei buvo remiamasi A. Mickevičiumi, V. Kudirka, J. Biliūnu („Liūdna pasaka“), B. Krivicku, galima teigti, kad argumentuojama dažniausiai svariai ir tinkamai, tačiau kitoje pastraipoje pasirinkus Maironį, J. Savickį ar J. Aputį argumentuojama netinkamai. Samprotavimo rašinyje „Ar atlaidumas – silpno žmogaus bruožas?“ buvo pateikti J. Biliūnas, V. Krėvė, J. Tumas-Vaižgantas, V. Mykolaitis-Putinas, M. Katiliškis, Just. Marcinkevičius, J. Aputis. Argumentuojama dažniausiai buvo tinkamai, jei buvo remiamasi V. Krėve („Skirgaila“), J. Biliūnu („Ubagas“, „Vagis“), J. Apučiu („Vieniša sodyba“) , o kitose pastraipose renkantis J. Tumo-Vaižganto („Dėdės ir dėdienės“), V. Mykolaičio-Putino („Altorių šešėly“), J. Savickio („Vagis“) kūrinius net ir gana gerai suvokusių rašinio temą mokinių argumentavimas nebuvo svarus, todėl šio aspekto vertinimas tokiuose darbuose žemesnis nei temos supratimas. Akivaizdu, kad mokiniai savo darbuose labai stengėsi pasinaudoti autoriais iš pateikto prie temos sąrašo, nesigilindami, kad kai kurių autorių kūriniuose tema, kurią renkasi nagrinėti kūrinyje, yra neesminė, kad patiems reikia nuspręsti, kuris autorius tiktų argumentams, o kuris kontrargumentams, todėl su pasirinkto autoriaus kūriniu mokiniai dažnai elgėsi gana laisvai, netgi neteisingai interpretuodami, bandė jį prie temos tiesiog „prisitempti“.

3.3 Kuriais autoriais dažniausiai rėmėsi mokiniai iš lietuvių mokomąja kalba, kaip tai koreliuoja su turinio vertinimu ir trimestriniu / pusmečio pažymiu?

5 lentelė. *Autorių, pateiktų prie temų, pasirinkimas (LT mokyklų mokiniai)*

S1	Kodėl pasauliui reikia maištininkų?						
autorius	Mickevičius	Kudirka	Maironis	Biliūnas	Savickis	Krivickas	Aputis
Pasirinko %	5,69	35,15	26,19	41,57	19,37	3,95	16,08
S2	Ar atlaidumas – silpno žmogaus bruožas?						
autorius	Biliūnas	Krėvė	Vaižgantas	Putinas	Katiliškis	Marcinke-vičius	Aputis
Pasirinko %	60,78	21,06	23,38	24,60	13,13	17,23	10,28
L1	Kokį Lietuvos mitą kuria skirtingų epochų rašytojai?						
autorius	Radvanas	Maironis	Krėvė	Milošas	Marcinke-vičius	Geda	Ivaške-vičius
Pasirinko %	50,73	43,81	49,00	2,00	54,06	1,60	18,77
L2	Miesto vaizdavimo kaita lietuvių literatūroje						
autorius	Donelaitis	Biliūnas	Savickis	Radauskas	Vaičiū-naitė	Kunčinas	Marčė-nas
Pasirinko %	59,32	28,64	18,64	6,59	37,95	19,77	2,73

Lyginant LT mokyklų mokinių rėmimosi pasirinktų autorių kūryba duomenis, esminių skirtumų nuo bendrųjų duomenų nėra. Daugiausia mokiniai buvo linkę remtis J. Biliūno, Maironio, K. Donelaičio, V. Krėvės ir kitų gerai žinomų klasikų kūryba. Analizuojant, kiek skiriasi atskirų autorių kūryba pasirėmusių mokinių rezultatai, galima daryti išvadą (kaip ir analizuojant bendruosius duomenis), kad kai kuriais autoriais buvo linkę remtis tik labai gerai besimokantys mokiniai. Pavyzdžiui, tinkamus S1 temai autorius (A. Mickevičių, B. Krivicką) rinkosi nedaug mokinių, tai, kaip rodo statistika (žr. 3 lentelę), I semestre / pusmetyje turėjo aukštesnius įvertinimus. Tendenciją, kad tinkamus temai autorius ir jų kūrinius rinkosi aukštesnių gebėjimų LT mokyklų mokiniai, galima pamatyti analizuojant 6 lentelę.

6 lentelė. *Autoriaus pasirinkimo sąsaja su atskirų aspektų vertinimu (LT mokyklų mokiniai)*

S1	Kodėl pasauliui reikia maištininkų?						
autorius	Mickevičius	Kudirka	Maironis	Biliūnas	Savickis	Krivickas	Aputis
įvertinimas	29,62	28,48	28,38	28,29	29,41	33,99	31,45
temos tšk. (7)	4,00	3,82	3,75	3,60	3,90	4,53	4,21
rašybos tšk.(7)	4,54	4,23	4,26	4,28	4,47	5,22	4,70
Skyrybos tšk. (7)	3,91	3,58	3,59	3,65	3,82	4,64	4,22
pusmetis	7,30	6,97	7,05	6,97	7,08	7,73	7,32
S2	Ar atlaidumas – silpno žmogaus bruožas?						
autorius	Biliūnas	Krėvė	Vaižgantas	Putinas	Katiliškis	Marcinkevičius	Aputis
įvertinimas	26,63	28,53	28,13	23,73	27,15	26,29	27,55
temos tšk. (7)	3,45	3,76	3,67	3,99	3,52	3,42	3,56
rašybos tšk.(7)	4,25	4,44	4,46	3,90	4,30	4,17	4,44
Skyrybos tšk. (7)	3,14	3,55	3,53	2,71	3,19	3,10	3,33
pusmetis	6,71	7,01	6,97	6,46	6,78	6,58	6,83
L1	Kokį Lietuvos mitą kuria skirtingų epochų rašytojai?						
autorius	Radvanas	Maironis	Krėvė	Milošas	Marcinkevičius	Geda	Ivaškevičius
įvertinimas	34,04	33,71	33,19	31,80	32,34	38,25	34,39
temos tšk. (7)	4,65	4,41	4,30	3,80	4,14	5,25	4,59
rašybos tšk.(7)	5,02	5,23	5,02	5,33	5,03	6,33	5,29
Skyrybos tšk. (7)	4,54	4,68	4,73	3,93	4,49	4,67	4,74
pusmetis	7,71	7,71	7,68	7,93	7,67	8,25	7,91
L2	Miesto vaizdavimo kaita lietuvių literatūroje						
autorius	Donelaitis	Biliūnas	Savickis	Radauskas	Vaičiūnaitė	Kunčinas	Marčėnas
įvertinimas	26,96	28,76	32,49	31,28	30,61	32,11	35,75
temos tšk. (7)	2,96	3,29	3,83	3,59	3,89	4,22	4,75
rašybos tšk.(7)	4,83	4,97	5,40	5,24	5,11	5,47	5,50
Skyrybos tšk. (7)	3,92	4,20	4,82	4,55	4,17	4,23	4,58
pusmetis	7,18	7,67	7,61	7,45	7,53	7,61	7,83

Argumentai yra vertingi tada, kai jie tinkami, svarūs ir būtent tokie, kokių reikalauja Brandos egzamino programa ir pagal ją sudaryta vertinimo instrukcija, t. y. sukurti iš literatūrinių ir kultūrinių pavyzdžių, būtinai remiantis vieno iš prie temos išvardytų autorių kūryba ir kultūriniu istoriniu, biografiniu ar teminiu kontekstu. Norint išsiaiškinti, kuriais autoriais dažniausiai rėmėsi mokiniai iš mokyklų lietuvių mokomąja kalba, buvo analizuojama 200 VBE rašinių: kiekvienos samprotavimo temos po 100 darbų.

Rašydami tema **„Kodėl pasauliui reikia maištininkų?“** (S1, 100 darbų), iš autorių, pateiktų pasirinkti, LT mokyklų mokiniai rėmėsi:

J. Biliūno kūriniais – 45 rašiniuose: *Liūdna pasaka* (23), *Laimės žiburys* (12), *Vagis* (8), *Kliudžiau* (6), *Brisiaus galas* (3), *Pirmutinis streikas* (1) – kai kuriuose darbuose paanalizuota daugiau nei vienas kūrinys.

J. Savickio novelėmis – 27 darbuose: *Vagis* (11), *Ad astra* (8), *Kova* (8).

V. Kudirkos kūriniais rėmėsi 11 darbų: *Varpas* (11), *Tautiška giesmė* (8), *Labora* (2), *Iš mano atsiminimų keletas žodelių* (1) – kai kuriuose darbuose paanalizuota daugiau nei vienas kūrinys. Į istorinį kultūrinį kontekstą V. Kudirkos gyvenimas ir veikla pateko 21 kartą.

Maironio eilėraščiais rėmėsi 11 darbų: *Trakų pilis* (3), *Jaunoji Lietuva* (3), *Lietuva brangi* (3), *Užtrauksme naują giesmę* (2), *Kur bėga Šešupė* (1), *Nebeužtvenksi upės* (1), *Milžinų kapai*

(1), *Aš norėčiau prikelti* (1), *Pirmyn į kovą* (1) – kai kur paanalizuota daugiau nei vienas kūrinys. Į istorinį kultūrinį kontekstą Maironio gyvenimas ir veikla pateko 16 darbų.

J. Apučio novelėmis rėmėsi 10 darbų: *Šūvis po Marazyno ąžuolu* (3), *Vakarėjant gražios dobilienos* (2), *Nesmagu, kad liekat vienas* (1), *Šunelis alksnio viršūnėje* (2), *Autorius ieško išeities* (1).

A. Mickevičiaus kūryba rėmėsi 11 darbų: *Gražina* (6), *Vėlinės* (2), *Konradas Valenrodas* (1), *Akermano stepės* (1), *Odė jaunystei* (1), *Vienatvė* (1); asmenybe – vos vienas kitas darbas.

Br. Krivicko kūriniais remtasi vos 3 kartus: *Partizano mirtis* (1), *Partizanų dienoraščiai* (1), *Dovydas prieš Galijotą* (1); jo asmenybė aptarta 4 rašiniuose.

Nors Brandos egzamino programa reikalauja pasirinkti vieną autorių iš pateiktųjų prie temos, LT mokyklų mokinių dviejų nurodytų autorių kūriniais ir / ar kontekstais remtasi 40 proc. darbų, trijų (ir net keturių) – 9 proc. darbų. Samprotaujant šia tema 43-juose darbuose remtasi dar ir kitais lietuvių autorių kūriniais, 26-iuose – visuotinės literatūros kūriniais. Todėl kai kurie samprotavimo rašiniai buvo panašesni į paviršutiniškus literatūrinius pasvarstymus ar maišto temos „suregistravimus“ žinomų lietuvių ir užsienio autorių kūryboje, o ne į temos iškelto klausimo sprendimą. Vis dėlto nemažai mokinių stengėsi esmingai pasiremti istoriniu kultūriniu kontekstu ir / ar asmenybių gyvenimo pavyzdžiais (44 proc. darbų). Todėl šia tema parašyti samprotavimo rašiniai mokiniams labiau pavyko nei antrąja.

Rašydami tema **„Ar atlaidumas – silpno žmogaus bruožas?“** (S2, 100 darbų), iš autorių, pateiktų pasirinkti, LT mokyklų mokiniai savo darbuose rėmėsi:

J. Biliūno kūriniais – 64 darbuose: *Ubagas* (29), *Lazda* (17), *Vagis* (11), *Brisiaus galas* (8), *Liūdna pasaka* (5), *Kliudžiau* (2), *Joniukas* (1) – kai kuriuose paanalizuota daugiau nei viena novelė.

J. Tumo-Vaižganto apysaka *Dėdės ir dėdienės* – 38 darbuose.

V. Krėvės kūriniais – 29 darbuose: *Skirgaila* (27), *Skerdžius* (1), *Išsibarė* (1), *Pratjekabuda* (1).

Just. Marcinkevičius poetine drama *Mažvydas* – 20 darbų.

V. Mykolaičio-Putino romanu *Altorių šešėly* – 18 darbų.

J. Apučio novelėmis – 15 darbų: *Šūvis po Marazyno ąžuolu* (5), *Vieniša sodyba* (3), *Šunelis alksnio viršūnėje* (3), *Autorius ieško išeities* (2), *Vakarėjant gražios dobilienos* (1), *Dobilė* (1).

M. Katiliškio romanu *Miškais ateina ruduo* – 13 darbų.

Nors Brandos egzamino programa reikalauja pasirinkti vieną autorių iš pateiktųjų prie temos,kitą pasirinkti savo nuožiūra, dviem iš nurodytų autorių remtasi 46 proc. darbų, trimis (ir net keturiais) – 25 proc. darbų, t. y. tikėtina, kad net 71 proc. mokinių negalėjo laisviau ir kūrybiškiau mąstyti dėl pateiktų autorių gausos. Dalį egzamino laiko užėmė svarstymas, kurį iš 7 pateiktųjų pasirinkti, po to, kuriais ūriniais argumentuoti rašinyje. Be to, vadovaujantis dėsniu „toks tokį traukia“ 35-iuose darbuose dar remtasi ir kitais lietuvių autorių, 23-juose darbuose – visuotinės literatūros kūriniais (13 iš jų – Biblija). Asmenybių gyvenimo pavyzdžiais iš pateiktų 7 iš 100 mokinių rėmėsi vos 7, istorijos faktais – 3, socialiniais reiškiniais – 2. Taigi, samprotavimas „Ar atlaidumas – silpno žmogaus bruožas?“ iš esmės tapo literatūros personažų analize.

Galima daryti išvadą, kad prie kiekvienos temos siūlant rinktis iš 7 autorių, mokiniams ribojama galimybė atskleisti savo kultūrinę (literatūrinę) kompetenciją. Praktiškai tiek lietuvių mokomąja kalba, tiek tautinių mažumų mokomąja kalba mokyklų mokiniai renkasi vos ne iš visų prie temos pateiktų privalomų autorių.

3.4. Kuriais autoriais dažniausiai rėmėsi mokiniai iš mokyklų tautinių mažumų mokomąja kalba, kaip tai koreliuoja su turinio vertinimu ir semestriniu / pusmečio pažymiu?

7 lentelė. *Autorių, pateiktų prie temų, pasirinkimas (TM mokyklų mokiniai)*

S1	Kodėl pasauliui reikia maištininkų?						
autorius	Mickevičius	Kudirka	Maironis	Biliūnas	Savickis	Krivickas	Aputis
Pasirinko %	23,56	38,67	16,62	44,41	21,45	0,60	9,67
S2	Ar atlaidumas – silpno žmogaus bruožas?						
autorius	Biliūnas	Krėvė	Vaižgantas	Putinas	Katiliškis	Marcinkevičius	Aputis
Pasirinko %	62,17	15,80	27,13	20,76	9,55	9,04	6,37
L1	Kokį Lietuvos mitą kuria skirtingų epochų rašytojai?						
autorius	Radvanas	Maironis	Krėvė	Milošas	Marcinkevičius	Geda	Ivaškevičius
Pasirinko %	51,85	37,04	50,00	5,56	35,19	3,70	5,56
L2	Miesto vaizdavimo kaita lietuvių literatūroje						
autorius	Donelaitis	Biliūnas	Savickis	Radauskas	Vaičiūnaitė	Kunčinas	Marčėnas
Pasirinko %	73,33	33,33	13,33	0	13,33	20,00	0

Analizuojant TM mokyklų mokinių rėmimosi pasirinktų autorių kūryba duomenis, matyti, kad populiariausi autoriai lieka tie patys. Lyginant su LT mokyklų mokiniais, gerokai daugiau TM mokyklų mokinių rinkosi analizuoti A. Mickevičiaus kūrybą. Analizuojant, kiek skiriasi atskirų autorių kūryba pasirėmusių mokinių rezultatai, tenka konstatuoti, kad daromos išvados yra sąlygiškos dėl nepakankamo duomenų skaičiaus.

8 lentelė. *Autoriaus pasirinkimo sąsaja su atskirų aspektų vertinimu (TM mokyklų mokiniai)*

S1	Kodėl pasauliui reikia maištininkų?						
autorius	Mickevičius	Kudirka	Maironis	Biliūnas	Savickis	Krivickas	Aputis
įvertinimas	23,83	25,87	24,42	25,35	25,32	29,00	25,88
temos tšk. (7)	3,15	3,38	3,20	3,35	3,30	2,50	3,41
rašybos tšk.(7)	2,56	2,98	2,89	2,82	2,96	5,50	3,13
Skyrybos tšk. (7)	3,45	4,09	3,73	3,97	4,14	4,50	4,22
pusmetis	7,06	7,33	7,42	7,52	7,55	7,50	7,34
S2	Ar atlaidumas – silpno žmogaus bruožas?						
autorius	Biliūnas	Krėvė	Vaižgantas	Putinas	Katiliškis	Marcinkevičius	Aputis
įvertinimas	22,86	24,56	23,71	20,48	23,83	24,20	22,70
temos tšk. (7)	2,89	3,11	2,99	2,48	2,97	3,03	2,66
rašybos tšk.(7)	2,51	2,94	2,80	1,89	2,87	2,92	2,94
Skyrybos tšk. (7)	3,31	3,92	3,54	3,13	3,45	3,39	3,76
pusmetis	7,19	7,48	7,32	6,96	7,61	7,13	7,70
L1	Kokį Lietuvos mitą kuria skirtingų epochų rašytojai?						
autorius	Radvanas	Maironis	Krėvė	Milošas	Marcinkevičius	Geda	Ivaškevičius
įvertinimas	34,07	31,45	31,89	20,33	34,74	40,00	31,00
temos tšk. (7)	4,50	4,15	4,04	2,00	4,58	5,50	4,33
rašybos tšk.(7)	4,89	4,35	4,63	2,00	5,05	6,50	4,67
Skyrybos tšk. (7)	5,11	5,40	4,78	1,00	4,84	6,50	4,33
pusmetis	8,25	8,25	8,07	6,33	8,37	9,50	8,33
L2	Miesto vaizdavimo kaita lietuvių literatūroje						
autorius	Donelaitis	Biliūnas	Savickis	Radauskas	Vaičiūnaitė	Kunčinas	Marčėnas
įvertinimas	18,27	16,80	8,00	-	20,50	16,00	-
temos tšk. (7)	1,73	1,00	0,50	-	3,50	1,33	-
rašybos tšk.(7)	2,45	2,80	0	-	0	2,00	-
Skyrybos tšk. (7)	2,91	3,60	2,50	-	1,50	3,67	-
pusmetis	7,09	6,60	6,00	-	7,00	7,00	-

9 lentelė. *VBE tautinių mažumų mokomąja kalba mokinių pasirinkimas argumentuoti / interpretuoti*

Iš viso	Tik prie temos nurodytais autoriais	Ir kita (socialinė, istorinė, kultūrinė patirtis, asmenybės, kiti nenurodyti autoriai)	Nesiremia privalomu autoriumi
303	148	154	1
%	48,8	50,8	0,33

Kaip rodo statistika (žr. 3 diagramą), per VB egzaminą dauguma TM mokyklų mokinių rašiniuose rėmėsi 1–3 autoriais iš pateikto sąrašo (vertinimo lapuose vertintojai žymėjo, kuriais iš prie temos pateikto sąrašo autoriais buvo remtasi): S1 tema vienu autoriumi rėmėsi 55 proc. visų mokinių, dviem – 35,1 proc, trimis – 6,79 proc.; S2 tema vienu autoriumi rėmėsi 40,39 proc. visų mokinių, dviem – 44,62 proc., trimis – 12,52 proc.; L1 tema vienu autoriumi rėmėsi 12,7 proc. visų mokinių, dviem – 55,6 proc., trimis – 28,4 proc.; L2 tema vienu autoriumi rėmėsi 37,25 proc. visų mokinių, dviem – 45,97 proc., trimis – 12,85 proc. Kuo rašiniuose dar buvo remiamasi be privalomų autorių, statistikoje neatsispindi, todėl buvo nuspręsta paanalizuoti darbus ir šiuo aspektu.

Išanalizavus 303 VB egzamino TM mokyklų mokinių darbus, matyti (žr. 9 lentelę), kad pasiskirstoma maždaug po lygiai: iš 303-jų peržiūrėtų darbų 48,8 proc. rinkosi autorius tik iš duoto sąrašo, 50,8 proc. rėmėsi dar ir kita patirtimi: nūdienos aktualijomis, filmais, Biblija, mitologija, istoriniais įvykiais, asmenybėmis, kitų autorių kūriniais: B. Sruogos, Homero, V. Šekspyro, M. Husoviano, M. Daukšos, I. Šeiniaus, S. Nėries, A. Kamiu, V. Juknaitės, Dostojevskio, J. V. Gėtės, R. Granausko. Iš visų analizuotų darbų tik vienas mokinys nesiremia privalomo autoriaus kūriniais.

10 lentelė. *MBE tautinių mažumų mokomąja kalba mokinių pasirinkimas argumentuoti / interpretuoti*

Iš viso	Tik prie temos nurodytais autoriais	Ir kita (asmeninė, socialinė, istorinė, asmenybės, kiti nenurodyti autoriai)	Nesiremia nei vienu autoriumi
160	108	51	1
%	67,5 %	31,9 %	0,6 %

Išanalizavus 160 tyrimui paimtų MB egzamino darbų matyti (žr. 10 lentelę), kad didžioji dalis (67,5 %) lietuvių kalbos ir literatūros MBE laikiusių mokinių rašiniuose rėmėsi tik prie temos nurodytais autoriais. Be privalomo autoriaus, asmenine, socialine patirtimi, matytais filmais, istorija, žinomais žmonėmis ar kitais (ne iš pateikto sąrašo) autoriais rėmėsi mažokai mokinių – 31,9 proc.

MBE samprotavimo temos buvo suformuluotos kaip egzistenciniai ir vertybiniai klausimai („Ką žmogus atranda prarasdamas?“, „Kokių herojų reikia žmonėms?“). Pirmosios temos formuluotė yra žaidybiška („atrasti prarandant“) ir sykiu reikalaujanti filosofinio bei žmogiškąja patirtimi paremto požiūrio, kurį mokiniams sunkiai sekėsi perteikti. Rašydami tema „Ką žmogus atranda prarasdamas?“ (toliau – MBE S1) mokiniai dažniausiai rėmėsi šiais kūriniais: J. Biliūno „Liūdna pasaka“, „Ubagas“, J. Tumo-Vaižganto „Dėdės ir dėdienės“, B. Sruogos „Dievų miškas“. Deja, dauguma kalbėjo tik apie tai, ką šių kūrinių veikėjai prarado ir nesugebėjo tinkamai atsakyti į iškeltą temos klausimą. Mokiniai dažniausiai stengėsi atpasakoti kūrinių turinį ar tiesiog kūrinį prie temos „pritaikydavo“, jiems sunkiai sekėsi samprotavimą grįsti savo argumentais ar patirtimi. Matant pasiūlytų autorių sąrašą (J. Biliūnas, J. Tumas-Vaižgantas,

J. Savickis, S. Nėris, B. Sruoga, A. Škėma, J. Aputis), kaip ir VBE temų atveju, iš tiesų kyla abejonių, ar iš 7 pateiktų autorių kiekvieno kūryboje rastume esmines šios temos reikšmes. Mokiniai mažai rėmėsi J. Savickio, A. Škėmos, S. Nėries, J. Apučio kūrybos pavyzdžiais. Manytina, kad formuluojant samprotavimo temas, jas reikėtų tampriau susieti su pagrindinių nurodomų autorių kūryboje keliamomis problemomis.

S2 tema problemos požiūriu buvo suformuluota aiškiau, tad mokinių, pasirinkusių temą „Kokių herojų reikia žmonėms?“ (toliau – MBE S2), rašiniai turinio aspektu, galima sakyti, geresni ir individualiau argumentuoti. Siūlomi autoriai buvo A. Mickevičius, Maironis, J. Biliūnas, V. Krėvė, B. Sruoga, A. Škėma, Just. Marcinkevičius. Dažniausiai buvo remiamasi šiais privalomų autorių kūriniais: J. Biliūno „Liūdna pasaka“, „Laimės žiburys“, Sruogos „Dievų miškas“, Just. Marcinkevičiaus „Mažvydas“, V. Krėvės „Skirgaila“, A. Mickevičiaus poemomis. S2 tema rašę mokiniai dažnai rėmėsi ne tik privalomais autoriais, bet ir socialine patirtimi, istorija, asmenybėmis, kitų autorių kūryba.

Rašiusių literatūrinį rašinį TM mokyklų mokinių buvo labai mažai, tad padaryti apibendrinimų beveik neįmanoma. Pateiktos literatūrinės temos „Gamtos vaidmuo lietuvių literatūroje“ (toliau – MBE L1) „Išdidus žmogus lietuvių literatūroje“ (toliau – MBE L2) nesudėtingos, tačiau tikėtina, kad monumentali jų formuluotė („lietuvių literatūroje“) ir, kaip ir VBE literatūrinių temų atveju, istoriškai pateikti 7 autorių (nuo Renesanso iki XXI a.) sąrašai nesuteikė progos susitelkti į vieno ar kito autoriaus kūrybos specifiką, „įpareigojo“ apibendrinimams, o tai padaryti nedidelės apimties rašinyje itin sunku.

Peržiūrėjus darbų turinį, akivaizdu, jog prie kiekvienos temos pateikti 7 autoriai mokiniams dažnai ne padėjo, o trukdė, kai kurie pasiūlytą sąrašą suprato labai tiesmukai ir stengėsi bent trumpai pakalbėti apie kiekvieną iš 7 pasiūlytų autorių. Žinoma, tokie darbai už turinį surinko ir mažai taškų. Pavykusių darbų šiomis temomis išskirti neįmanoma.

11 lentelė. *MBE lietuvių mokomąja kalba mokinių pasirinkimas argumentuoti / interpretuoti*

Iš viso	Tik prie temos nurodytais autoriais	Ir kita (asmeninė, socialinė, istorinė, asmenybės, kiti nenurodyti autoriai)	Nesiremia nei vienu autoriumi
103	64	27	12
%	62,1	36,0	11,7

Išanalizavę MBE LT mokinių autorių pasirinkimą rašinio argumentms pagrįsti, galime daryti išvadą, kad daugiau nei pusė kandidatų (62,1 proc.) argumentams samprotavimo rašinyje naudojo arba literatūriniame rašinyje analizavo, interpretavo kūrybą tik tų autorių, kurie pateikti prie temos. Toks mokinių pasirinkimas leidžia manyti, kad gausus autorių sąrašas reikalauja daug laiko apmąstyti, kuriais autoriais, kuriais jų kūriniais tiktų plėtoti temą. Kita priežastis gali būti ir ta, kad užduoties rengėjai jau pateikė visus, bent kiek su pateikta tema susijusius autorius, ir mokiniams neliko pasirinkimo galimybės. Vis dėlto 36 proc. mokinių greta privalomo autoriaus rinkosi kūrinius ir savo nuožiūra. Mokinių gebėjimas atskleisti savo literatūrinį išprusimą rodo, kad mažesnis autorių skaičius leistų didesnei daliai mokinių samprotauti ar analizuoti kūrinius, pasirinktus ir savo nuožiūra. Lyginant su TM mokiniais LT net 11,7 proc. rašydami rašinį nesiremia nei vienu autoriumi iš pateikto sąrašo. TM tokių mokinių buvo tik 0,6 proc.

3.5 Kuriais autoriais mokiniai mažai rėmėsi ar visai nesirėmė, kaip tai koreliuoja su turinio vertinimu ir semestriniu / pusmečio pažymiu?

Kaip rodo statistika (žr. 2 ir 3 lenteles), nebuvo nė vieno autoriaus, kurio iš visų brandos egzaminą laikiusių kandidatų nepasirinktų nei vienas. Tačiau buvo autorių, kurių kūrybą analizuoti rinkosi mažai mokinių (žr. 5, 7 lenteles). Dėl nepakankamo duomenų skaičiaus negali būti skaičiuojama koreliacija su I semestru / pusmečiu. Galimos tik apibendrinančios išvados. Peržiūrėjus tiek TM, tiek LT mokinių darbus, buvo galima įžvelgti kelias nepasirinkimo priežastis. Pirmoji priežastis, manoma, yra ta, kad mokiniai negalėjo laisvai cituoti arba perfrazuoti kūrinio fragmentų. Dėl šios priežasties mokiniai nesirinko poetų kūrybos, išskyrus labai gerai žinomus, kurių yra mokomasi ir žemesnėse klasėse. Nepatrauklūs autoriai mokiniams pasirodė B. Krivickas (3,79 proc.), S. Geda (1,72 proc.) Č. Milošas (2,21 proc.) A. Marčėnas (2,61 proc.), netgi H. Radauskas, kurio kūrybą rinkosi analizuoti tik 6,32 proc. Skaitant tokius darbus, kuriuose analizuojama minėtų autorių kūryba arba ja argumentuojama, matyti, kad juos rinkosi stipresnieji, humanitarinės krypties mokiniai. Iš prozininkų nedidelis procentas mokinių rinkosi J. Savickį (15,47 proc.), J. Aputį (15,72 proc.), M. Katiliškį (12,89 proc.), J. Kunčiną (19,61 proc.). Statistika irgi rodo, kad šiuos autorius rinkosi tik aukštesniųjų gebėjimų mokiniai, kurių darbų įvertinimo vidurkis viršija 30 taškų. Galima teigti, kad šie autoriai yra modernistai ir jų kūrybos analizė reikalauja iš mokinių gilesnio kultūrinio išprusimo.

3.6 Kuriais autoriais buvo sunku remtis, kaip nuo to priklausė mokinio darbo įvertinimas; gali būti koreliacija su jo I pusmečio įvertinimu/ su raštingumu ir t.t.?

Remiantis 3 lentelės duomenimis, samprotavimo rašiniuose teiginiams argumentuoti dažniausiai mokiniai rinkosi J. Biliūno (41,91 proc. S1 ir 60,77 proc. S2), V. Kudirkos (35,26 proc. S1), Maironio (25,74 proc. S1), J. Tumo-Vaižganto (23,60 proc. S2) kūrybą. Tačiau daugumą mokinių toks autorių pateikimas klaidino, nes maišto priežastims pagrįsti (S1 tema) mokiniai dažniausiai rinkosi ne pačius tinkamiausius kūrinius ir dėl to buvo žemesni argumentavimo įvertinimai. Pavyzdžiui, labai sunkiai sekėsi mokiniams pagrįsti S2 temoje pasirinktu V. Mykolaičio-Putino romanu „Altorių šešėly“, tik aukštesnių gebėjimų mokiniai pagrindė aspektą įrodydami Liudo Vasario atlaidumą sau pačiam kaip stipraus arba silpno žmogaus bruožą. Dauguma mokinių pasakojo turinį ir su tema kūrinio faktų sieti negebėjo. Literatūrinio rašinio L2 temoje mokinius suklaidino pateikti K. Donelaitis, J. Biliūnas, nes apie miestą šių autorių kūriniuose kalbama labai mažai. Kaip rodo statistika, pasirinkę šiuos autorius mokiniai gavo labai mažai taškų už temos plėtotę. Pavyzdžiui, K. Donelaitį L2 temoje pasirinkę mokiniai vidutiniškai už turinį gavo tik 2,9 taško iš 7 galimų, toks pats vidutinis turinio įvertinimas yra ir tų, kurie rinkosi V. Mykolaitį-Putiną (2,96 taško), apie pusę galimų taškų už turinį vidutiniškai gavo tie mokiniai, kurie rinkosi J. Biliūną (3,72 t. S1 ir 3,40 t. S2, 3,22 t. L2), J. Tumą-Vaižgantą (3,61 t). (žr. 5–8 lenteles). Pateikiamos tik apibendrinančios išvados, nes dėl nepakankamo duomenų skaičiaus negali būti skaičiuojama koreliacija su I semestro / pusmečio įvertinimu.

4. 2013 m. brandos egzamino rašinio apimties koreliacija su turinio atskleidimo, argumentavimo, raiškos ir raštingumo vertinimu

Rašinio apimtis yra tiesiogiai susijusi su turiniu. Kaip žinome, SOLO taksonomija, viena iš rašto darbų vertinimo priemonių, pirmiausia darbo lygį nustato pagal kiekybinius, tik po to – pagal kokybinius požymius, nes tam, kad būtų tinkamai atsakyta į klausimą, dera parašyti ir atitinkamos apimties tekstą – mažos apimties darbe paprastai įmanomas vadinamasis *vienstruktūris* atsakymas, o aukštesnės kokybės darbams, kai į visumą integruojama keletas aspektų, būdingas *sąryšinis* atsakymas, kuris reikalauja panaudoti tam tikrą medžiagos organizavimo modelį ir pademonstruoti aukštesnę kognityvinę mąstymo kokybę[6]. Tokie darbai būna atitinkamos (pagal temą / klausimą) apimties. Taigi, rašinio apimtis turi įtaką jo turinio vertinimui. Tiek plėtojant pirmąjį aspektą, pagal kurį vertinami samprotavimo rašiniai, – ***Temos, problemos supratimas***, tiek pateikiant antrąjį aspektą – ***Argumentavimas, pagrindimas*** – turi būti ieškoma įtikinamų *literatūrinių ir / ar kultūrinių pavyzdžių*, kuriais turi būti įrodytas kiekvienas teiginys, išplėtojama tema. Be to, vertinimo instrukcijoje nurodoma vertinti ir *kitokio požiūrio pristatymą bei polemizavimą su juo*. Visam tam reikalinga ir atitinkama erdvė.

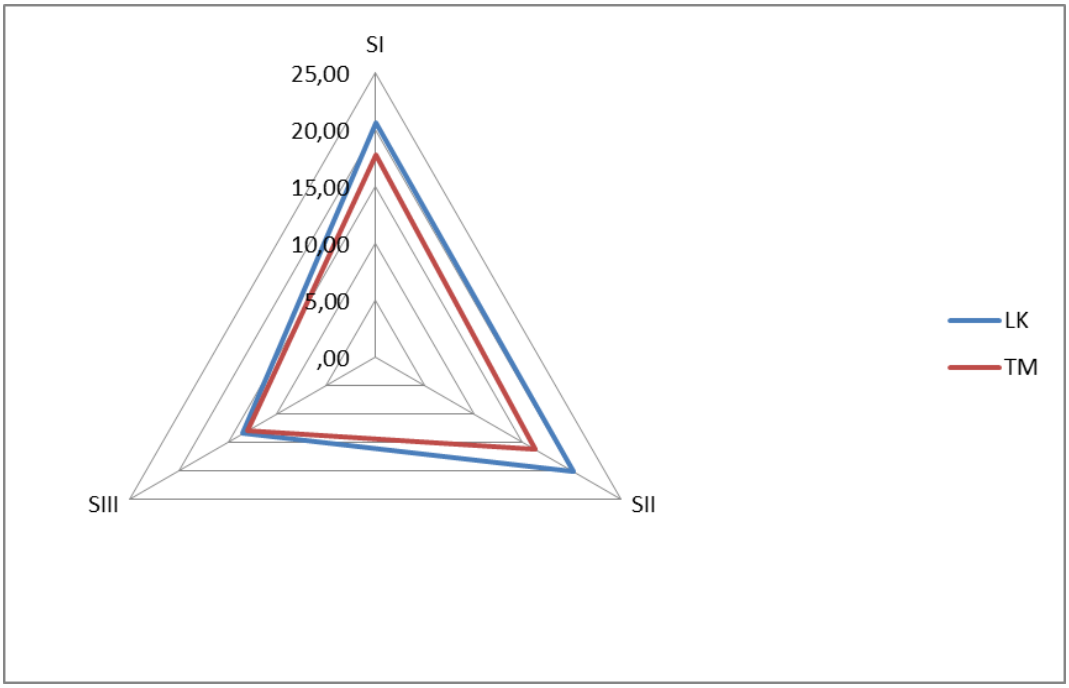

9 diagrama. *Turinio, kalbos taisyklingumo ir raiškos vertinimas*

SI – už rašinio turinį; SII – už kalbos taisyklingumą; SIII – už teksto raišką ir formalųjį vientisumą

[6] Žr.: Nauckūnaitė Z., Targamadzė V. SOLO taksonomija kaip mokinių rašinių vertinimo priemonė // *Acta Paedagogica Vilnensia*: *mokslo darbai*. Vilnius: VU leidykla, 2009, [t] 22, p. 65–75.

4.1 Kokios apimties rašinius rašė mokiniai, kurių „Temos, problemos supratimas“ / „Temos plėtotė“, „Argumentavimas, pagrindimas“ / „Kūrinių analizė, interpretavimas“ – įvertinta 6 ar/ir 7 taškais

VBE tautinių mažumų mokomąja kalba mokinių darbų apimtis pagal pasiektą lygį

12 lentelė. *VBE tautinių mažumų mokomąja kalba mokinių darbų apimtis pagal pasiektą lygį*

Lygis	Iš viso	Proc.	Iki 400 ž.	400–449	450–499	500–549	550–599	600–649	650–699	700 ir daugiau
III	52	17,2	1	4	4	14	13	9	3	4
II	109	36,0	2	22	22	26	17	12	3	5
I	121	39,9	5	38	30	30	10	3	2	3
Nepasiekę	21	6,9	–	8	3	8	2	–	–	–
Iš viso:	303		8	72	59	78	42	24	8	12
%		100	2,6	23,8	19,5	25,7	13,9	7,9	2,6	4,0

Kaip rodo atliktas tyrimas (žr. 12 lentelę), TM mokyklų mokiniai suteiktos galimybės per VBE rašyti 400 žodžių rašinį nepaisė. Iš peržiūrėtų 303 darbų matyti, kad dauguma mokinių (54,3 proc.) kūrė 500 ir daugiau žodžių tekstą: 500–549 žodžių (25,7 proc.), 550–599 žodžių (13,9 proc.), 600–649 žodžių (7,9 proc.), 650–699 žodžių (2,6 proc.), 700 ir daugiau žodžių (4,0 proc.). Verta pastebėti, kad net ir I lygį pasiekę mokiniai parašo daugiau nei 400 žodžių. Taigi akivaizdu, kad TM mokomąja kalba mokyklų mokiniai VBE rašinyje gali parašyti 500 žodžių, kaip ir buvo nustatyta Lietuvių kalbos ir literatūros brandos egzamino programoje, patvirtintoje Švietimo ir mokslo ministro 2011 m. Liepos 1 d. Įsakymu V-1197.

Nors iš peržiūrėtų darbų rasta rašinių, parašytų tik apie 400–450 žodžių ir pasiekusių III lygį, tačiau juos peržiūrėjus matyti, kad turinio aspektu daug taškų neskirta, juos į III lygį pakėlė raštingumas (jis sudaro 35 proc. viso egzamino taškų). Atvirkščiai, galimybė rašyti mažesnės apimties darbą suklaidino mokinius ir jų turinio bei argumentavimo vertinimas buvo mažesnis. Analizuojant mokinių darbus pastebėta, kad mažesnės apimties rašinius rašė tie mokiniai, kurie darė daugiau raiškos, rašybos, skyrybos, gramatikos klaidų. O aukštesnių gebėjimų mokiniai, norėdami išplėtoti temą, atskleisti problemą ir ją pagrįsti, rašė didesnės apimties darbus. Tokių mokinių darbuose kryptingai, esminiais aspektais atskleistos temos, jos dėstomos sklandžiai ir nuosekliai, padaryta mažai raštingumo klaidų. Gebėdami puikiai suvokti ir išplėtoti temą, atskleisti problemą tautinių mažumų mokomąja kalba mokęsi mokiniai nepaisė palengvinimo ir rašė 500 ir daugiau žodžių rašinius.

VBE lietuvių mokomąja kalba mokinių darbų apimtis pagal pasiektą lygį

13 lentelė. *VBE lietuvių mokomąja kalba mokinių darbų apimtis pagal pasiektą lygį*

Lygis	**Iš viso**	**Žodžiai / Proc.**	**Iki 500 ž.**	**500–549**	**550–599**	**600–649**	**650–699**	**700–749**	**750 ir daugiau**
III	74	37,0	5	**18**	**19**	**11**	**10**	3	8
II	65	32,5	5	**34**	**10**	**10**	2	2	2
I	52	26,0	7	**21**	**11**	7	4	2	–
Nepasiekę	9	4,5	2	6	1	–	–	–	–
Iš viso:	200		19	**79**	**41**	**28**	16	7	10
Proc.	100,0	100,0	9,5	**39,5**	**20,5**	**14,0**	8,0	3,5	5,0

Rašydami samprotavimo rašinius Brandos egzamino programoje nurodytos apimties (500–600 ž.) laikėsi 60,0 proc. mokinių, nepasiekė 9,5 proc., o daugiau nei 600 žodžių parašė 30,5 proc. mokinių (žr. 13 lentelę). Vadinasi, 500–600 žodžių rašinio apimtis yra optimali – ją pasiekia bet kurio lygio darbas. Aukštesniojo lygio darbai orientuojasi į kiek didesnę apimtį: net 43,2 proc. III lygio darbų yra daugiau nei 600 žodžių apimties. Absoliuti dauguma pagrindinio (II) lygio darbų yra rekomenduojamos apimties ar ją šiek tiek viršija (83,0 proc.), o I lygio darbams, nors pagal apimtį įvairiai pasiskirsčiusiems, būdinga tai, kad jie dažniau lieka pirmoje nurodyto šimtuko pusėje (500–549 ž.) arba ją nežymiai peržengia (61,5 proc. darbų). (Žiūrėti 14–17 lenteles.)

4.2 Kokios apimties rašinius rašė mokiniai, kurių „Temos, problemos supratimas“ / „Temos plėtotė“, „Argumentavimas, pagrindimas“ / „Kūrinių analizė, interpretavimas“ įvertinta 1–3 taškais

Valstybinio brandos egzamino darbų analizė (tautinių mažumų mokomąja kalba mokinių darbai)

1) Pagal temos vertinimą

14 lentelė. *VBE tautinių mažumų mokomąja kalba mokinių darbų apimtis pagal temos vertinimą*

Tema	**Iš viso**	Proc.	Iki 400	400–449	450–499	500–549	550–599	600 ir daugiau
7–6	36	11,9	–	5	5	8	7	11
5–4	83	27,3	3	13	12	24	16	15
3–2	155	51,1	4	41	37	41	15	17
1–0	29	9,6	–	14	6	6	3	–
Iš viso:	303		7	73	60	79	41	43
%		100	2,3	24,0	19,8	26,0	13,5	14,2

Taigi, 303 peržiūrėti VBE darbai rodo, kad TM mokyklų mokiniai, už rašinio turinį (kriterijų „Temos, problemos supratimas“ / „Temos plėtotė“ surinkę daugiau taškų (4–7), rašo ir didesnės apimties rašinius. Iš darbų matyti, kad ties 400 žodžių riba dažnas mokinys temą tik pradeda plėtoti, o norint išsamiai ir svariai argumentuoti 400 žodžių tikrai nepakanka. Daugiausia mokinių (184 mokiniai – 60,7 proc.) už temą gavo 1–3 taškus ir dauguma jų (98 mokiniai – 32,3 proc.) rašė mažesnius nei 500 žodžių rašinius, dar 4 mokinių rašiniai buvo parašyti iki 400 žodžių.

2) Pagal argumentavimo vertinimą

15 lentelė. *VBE tautinių mažumų mokomąja kalba mokinių darbų apimtis pagal argumentavimo vertinimą*

Arg.	**Iš viso:**	Proc.	Iki 400	400–449	450–499	500–549	550–599	600 ir daugiau
7	4	1,3	–	–	1	–	3	–
6	21	6,9	–	3	2	6	4	6
5	50	16,5	2	4	10	13	6	15
4	40	13,2	–	9	5	10	8	8
3	81	26,7	1	30	17	15	10	8
2	79	26,1	2	14	22	27	8	6
1	26	8,6	2	11	4	5	3	1
0	2	0,7	–	1	1	–	–	–
Iš viso:	303		7	72	62	76	42	44
%	100	100,0	2,3	23,8	20,5	25	13,9	14,5

Iš analizei atrinktų 303 darbų matyti (žr. 15 lentelę), kad už rašinio turinio kriterijų „Argumentavimas, pagrindimas“ / „Kūrinių analizė, interpretavimas“ aukščiausią įvertinimą (6–7 taškus) gavo 25 mokiniai (8,2 proc.) ir nei vienas iš jų nepaisė VBE palengvinimo rašyti 400 žodžių rašinį, dauguma parašė 500 ir daugiau žodžių. 4–5 taškus už minėtą kriterijų gavo 90 mokinių (29,7 proc.) ir dauguma jų (60 mokinių) rašė ilgesnius nei 500 žodžių rašinius. Daugiausia mokinių rašinių už kriterijų „Argumentavimas, pagrindimas“ / „Kūrinių analizė, interpretavimas“ yra įvertinta 2–3 taškais: 81 mokinys (26,7 proc.) trimis taškais ir 79 mokiniai (26 proc.) dviem taškais. Taigi šių mokinių darbai argumentavimo, pagrindimo / kūrinių analizės, interpretavimo aspektu įvertinti I lygiu, tad normalu, kad tokie mokiniai ir žodžių rašė kiek mažiau nei daugiau taškų gavę mokiniai: 83 mokiniai kūrė tekstus nuo 400 iki 499 žodžių, 74 – 500 ir daugiau žodžių ir tik 3 mokiniai iki 400 žodžių. Jei rašinyje buvo tik bandoma argumentuoti, dominavo bendro pobūdžio aiškinimas, vertintojai rašė 1 tašką, – tokių darbų yra 26 (8,6 proc.): iš jų dviejuose buvo parašyta iki 400 žodžių, penkiolikoje nuo 400 iki 499 žodžių ir devyniuose 500 ir daugiau žodžių. Jei rašinyje iš viso nebuvo argumentuojama ar argumentuojama netinkamai, vertintojai rašė 0 taškų, iš peržiūrėtų darbų tokie buvo 2 rašiniai, nors šių mokinių darbų apimtis didesnė nei buvo reikalaujama.

Taigi akivaizdu, kad aukštesnių gebėjimų mokiniai, surinkę daugiau taškų (4–7), rašo ir didesnės apimties rašinius, o mažiau – mažesnės apimties. Iš darbų matyti, kad ties 400 žodžių riba dažnas mokinys temą tik pradeda plėtoti, o norint išsamiai ir svariai argumentuoti, savo požiūrį tinkamai pagrįsti 400 žodžių tikrai nepakanka.

Valstybinio brandos egzamino darbų analizė (lietuvių mokomąja kalba mokinių darbai)

1) Pagal argumentavimo vertinimą

16 lentelė. *VBE lietuvių mokomąja kalba mokinių darbų apimtis pagal argumentavimo vertinimą*

Argumentavimas, pagrindimas	**Iš viso**	**Proc.** *pagal lygius*	**Iki 500 ž.**	**500–549**	**550–599**	**600–649**	**650–699**	**700–749**	**750 ir daugiau**
7	5	2,5	–	–	1	1	–	2	1
6	45	60,5	3	**9**	**9**	**10**	6	–	**8**
5	34		1	**11**	**10**	5	5	1	1
4	42		2	**21**	**10**	5	2	–	2
3	37	36,5	5	**17**	4	4	3	4	–
2	27		6	**16**	4	1	–	–	–
1	9		2	5	1	–	1	–	–
0	1	0,5	–	–	–	1	–	–	–
Iš viso:	200		19	**79**	**39**	27	17	7	12
Proc.	100,0	100,0	9,5	39,5	19,5	13,5	8,5	3,5	6,0

Teksto apimtis pakankamai gerai koreliuoja su turiniu vertinant samprotavimo rašinius.

Pagal argumentavimo vertinimo instrukciją aukštesnįjį (III) lygį pasiekė 2,5 proc. samprotavimo rašinių (įvertinta 7 taškais); pagrindinį (II) lygį – 60,5 proc. darbų (įvertinta 4–6 taškais); patenkinamą (I) – 36,5 proc. darbų (įvertinta 1–3 taškais); nepatenkinamą – 0,5 proc. darbų (žr. 16 lentelę).

Galima pastebėti tendenciją, kad absoliuti dauguma (76,0 proc.) darbų, įvertintų už argumentavimą 6–7 taškais, buvo didesnės nei 550 žodžių apimties, t. y. aukščiau negu rekomenduojamas vidurkis.

4–5 taškais už argumentavimą vertinti darbai dažniausiai (68,4 proc.) buvo 500–599 žodžių, t. y. rekomenduojamos, apimties.

68,6 proc. darbų, už argumentavimą vertintų 2–3 taškais, patenka arba į mažiausios apimties zoną (500–549 ž. – 51,5 proc.), arba lieka užribyje (iki 500 ž. – 17,1 proc.).

17 lentelė. *Atskirų kriterijų ir apimties koreliacijos (VBE)*

	Tema		Argumentavimas		Privalomas autorius ir kontekstas		Taškai	
	TM	LT	TM	LT	TM	LT	TM	LT
Apimtis	0,30	0,39	0,27	0,43	0,20	0,36	0,27	0,37
Taškai	0,82	0,88	0,80	0,85	0,68	0,74		
Privalomas autorius ir kontekstas	0,67	0,73	0,69	0,78				
Argumentavimas	0,92	0,91						

Kaip matyti iš 17 lentelės, aukščiausia yra temos ir argumentavimo koreliacija. Galima daryti išvadą, kad dauguma mokinių, tinkamai atskleidusių rašinio temą, gebėjo tinkamai argumentais pagrįsti savo keliamas idėjas. Rėmimosi privalomu autoriumi koreliacija su kitais kriterijais šiek tiek žemesnė. Tai būtų galima paaiškinti tuo, kad mokiniai rašiniuose galėjo labiau remtis bendrakultūrine, socialine patirtimi, o mažiau literatūriniu išprusimu. Prasčiausiai koreliuoja su kitais kriterijais rašinio apimtis (ypač TM). Tokia koreliacija yra sąlygiška, nes kriterijų vertinimo skalės labai skyrėsi: atskiri aspektai buvo vertinami 0–3, 0–7 taškų, o apimties šimtais vienetų.

Mokyklinio brandos egzamino darbų analizė (tautinių mažumų mokomąja kalba mokinių darbai):

1) Pagal bendrą įvertinimą

18 lentelė. *MBE tautinių mažumų mokomąja kalba darbų apimtis pagal bendrą įvertinimą*

Galutinis įvertinimas	Iš viso	Proc.	Iki 250 ž.	250–299	300–349	350–399	400–449	450 ir daugiau
10	10	6,3	–	1	–	4	–	5
9	27	16,8	–	7	4	8	5	3
8	26	16,3	–	7	7	8	2	2
7	25	15,6	–	5	5	9	5	1
6	28	17,5	–	8	8	10	1	1
5	17	10,6	1	6	4	3	1	2
4	17	10,6	1	5	6	4	–	1
Nepasiekę	10	6,3	1	6	3	–	–	–
Iš viso:	160		3	46	37	46	14	14
%		100	1,9	28,8	23,1	28,8	8,7	8,7

2013 m. MBE TM mokyklų mokiniams minimali rašinio apimtis buvo nustatyta 250 žodžių. Iš peržiūrėtų 160 MBE TM mokyklų mokinių darbų (žr. 18 lentelę) matyti, kad didesnė dalis gerai ir labai gerai (7–10) įvertintų mokinių rašė 350 ir daugiau žodžių rašinius: 52 mokinių (59 proc.) darbuose parašyta 350 ir daugiau žodžių, 36 mokinių (41 proc.) – nuo 250 iki 350 žodžių. Didesnė dalis mokinių, už galutinį įvertinimą gavusių 4–6 balus, rašė iki 350 žodžių rašinius: 37 mokiniai (62 proc.) parašė nuo 250 iki 350 žodžių ir 23 mokiniai (38 proc.) – 350 ir daugiau žodžių.

Kaip rodo atliktas tyrimas, TM mokyklų mokiniai suteiktos galimybės per MBE rašyti 250 žodžių rašinį nepaisė, iki 250 žodžių rašė tik 1,9 proc. mokinių.

2) Pagal temos vertinimą

19 lentelė. *MBE tautinių mažumų mokomąja kalba mokinių darbų apimtis pagal temos vertinimą*

Tema	**Iš viso**	Proc.	Iki 250 ž.	250–299	300–349	350–399	400–449	450 ir daugiau
3	36	22,5	–	8	7	9	7	5
2	82	51,3	1	15	17	34	6	9
1	33	20,6	1	14	9	7	1	1
0	9	5,6	1	5	3	–	–	–
Iš viso:	160		3	42	36	50	14	15
%		100,0	1,9	26,2	22,5	31,2	8,8	9,4

Pagal MBE užduoties vertinimo instrukciją literatūrinio ir samprotavimo rašinio turinio kriterijus „Temos, problemos supratimas“ / „Temos plėtotė“ vertinamas globaliai, t. y. 1–3 taškais. Iš peržiūrėtų 160 TM mokinių darbų (žr. 19 lentelę) matyti, kad didžioji dalis (82 mokiniai) gavo 2 taškus (51,3 proc.), 36 mokiniai (22,5 proc.) – 3 taškus, 33 mokiniai (20,6 proc.) – 1 tašką ir 9 mokiniai (5,6 proc.) – 0 taškų. Galima daryti išvadą, kad praktiškai visi mokiniai, išskyrus tris (1,9 proc.) rašė didesnės nei 250 žodžių apimties rašinius.

Iš 36 trimis taškais įvertintų darbų 15 (41,7 proc.) buvo parašyta nuo 250 iki 350 žodžių, o 21 darbe (58,3 proc.) buvo parašyta 350 ir daugiau žodžių. Iš 82 dviem taškais įvertintų darbų 32 (39 proc.) parašyta nuo 250 iki 350 žodžių, o 49 (30,6 proc.) daugiau nei 350 žodžių. Iš 33 vienu tašku įvertintų darbų 23 (69,7 proc.) buvo parašyta nuo 250 iki 350 žodžių ir 9 (27,3 proc.) 350 ir daugiau žodžių. Taigi galima daryti išvadą, kad už kriterijų „Temos, problemos supratimas“ / „Temos plėtotė“ daugiau taškų surinkę mokiniai parašė ir daugiau žodžių.

3) Pagal argumentavimo vertinimą

20 lentelė. *MBE tautinių mažumų mokomąja kalba mokinių darbų apimtis pagal argumentavimo vertinimą*

Arg.	**Iš viso:**	Proc.	Iki 250	250–299	300–349	350–399	400–449	450 ir daugiau
3	27	16,9	–	6	3	8	5	5
2	85	53,1	1	16	21	33	6	8
1	36	22,5	1	14	7	9	3	2
0	12	7,5	1	6	5	–	–	–
Iš viso:	160		3	42	36	50	14	15
%		100	1,9	26,2	22,5	31,2	8,8	9,4

Pagal MBE užduoties vertinimo instrukciją literatūrinio ir samprotavimo rašinio turinio kriterijus „Argumentavimas, pagrindimas“ / „Kūrinių analizė, interpretavimas“ taip pat vertinamas globaliai, t. y. 1–3 taškais. Iš peržiūrėtų 160 TM mokinių darbų (žr. 20 lentelę) matyti, kad didžioji dalis (85 mokiniai) gavo 2 taškus (53,1 proc.), 27 mokiniai (16,9 proc.) – 3 taškus, 36 mokiniai (22,5 proc.) – 1 tašką ir 12 mokinių (7,5 proc.) – 0 taškų.

Iš 27 trimis taškais įvertintų darbų 9 (5,6 proc.) buvo parašyta nuo 250 iki 350 žodžių, 18 darbų (11,2 proc.) – 350 ir daugiau žodžių. Iš 85 dviem taškais įvertintų darbų 37 (23,1 proc.) parašyta nuo 250 iki 350 žodžių, o 47 (29,3 proc.) daugiau nei 350 žodžių. Iš 36 vienu tašku

įvertintų darbų 21 (13,1 proc.) buvo parašyta nuo 250 iki 350 žodžių ir 14 (8,7 proc.) 350 ir daugiau žodžių.

Remiantis 20 lentelės duomenimis, galima teigti, kad praktiškai visi mokiniai, išskyrus tris (1,9 proc.), rašė didesnės nei 250 žodžių apimties rašinius. Be to, akivaizdu, kad norint už kriterijų „Argumentavimas, pagrindimas“ / „Kūrinių analizė, interpretavimas“ gauti daugiau taškų, reikia tinkamai ir svariai argumentuoti, o tam, žinoma, reikia ir daugiau žodžių.

Mokyklinio brandos egzamino darbų analizė (LT mokinių darbai):

1) Pagal bendrą įvertinimą

21 lentelė. *MBE lietuvių mokomąja kalba mokinių darbų apimtis pagal bendrą įvertinimą*

Galutinis įvertinimas	Iš viso	Proc.	Iki 350 ž.	350–399	400–449	450–499	500–549	550 ir daugiau
10	22	21,4	1	7	7	3	4	–
9	23	22,3	2	5	8	1	1	6
8	7	6,8	–	3	1	3	–	–
7	11	10,7	–	3	6	1	–	1
6	10	9,7	1	7	–	–	2	–
5	8	7,8	2	3	1	1	–	1
4	9	8,7	2	4	2	1	–	–
Nepasiekę	13	12,6	9	3	–	1	–	–
Iš viso:	103		17	35	25	11	7	8
%		100,0	16,5	34,0	24,7	10,7	6,8	7,8

LT mokykloms rekomenduojamos 350–400 žodžių rašinio apimties laikėsi 34,0 proc. mokinių; 350 žodžių ribos nepasiekė 16,5 proc. (12 iš jų egzamino neišlaikė); daugiau nei 400 žodžių parašė 51,0 proc. mokinių (42 jų gavo 7–10 balų įvertinimus).

2) Pagal temos įvertinimą

22 lentelė. *MBE lietuvių mokomąja kalba mokinių darbų apimtis pagal temos vertinimą*

Tema	**Iš viso**	Proc.	Iki 350 ž.	350–399	400–449	450–499	500–549	550 ir daugiau
3	41	39,8	4	12	13	6	4	2
2	36	35,0	3	15	9	2	3	4
1	17	16,5	3	6	3	3	–	2
0	9	8,7	7	2	–	–	–	–
Iš viso:	103		17	35	25	11	7	8
%		100,0	16,5	34,0	24,7	10,7	6,8	7,8

Dauguma (60,9 proc.) darbų, už temos plėtotę įvertintų 3 taškais, buvo nuo 400 iki 550 žodžių ir didesnės apimties; rekomenduojamos (350–400 ž.) apimties laikėsi tik 39,0 proc. aukščiausią įvertinimą už temos plėtotę gavusių darbų. 41,6 proc. 2 taškais už temos plėtotę įvertintų darbų buvo nuo 350 iki 400 žodžių – rekomenduojamos – apimties. Taigi už kriterijų „Temos, problemos supratimas“ net 55,8 proc. mokinių, surinkę 2 arba 3 taškus, rašė didesnės nei rekomenduojama apimties rašinius. Tačiau dar 16,5 proc. mokinių negebėjo parašyti reikiamos apimties darbo.

3) Pagal argumentavimo vertinimą

23 lentelė. *MBE lietuvių mokomąja kalba mokinių darbų apimtis pagal argumentavimo vertinimą*

Argumentavimas	**Iš viso:**	Proc.	Iki 350	350–399	400–449	450–499	500–549	550 ir daugiau
3	37	35,9	1	12	12	6	4	2
2	36	35,0	1	16	8	2	3	6
1	18	17,4	5	5	5	3	–	–
0	12	11,7	10	2	–	–	–	–
Iš viso:	103		17	35	25	11	7	8
%		100,0	16,5	34,0	24,7	10,7	6,8	7,8

64,9 proc. darbų, už argumentavimą gavusių aukščiausią įvertinimą (3 taškus) ir 52,7 proc. darbų, už argumentavimą įvertintų 2 taškais, buvo didesnės nei rekomenduojama apimties (nuo 400 iki 550 ir daugiau žodžių). Darbai, nepasiekę rekomenduojamos 350 žodžių ribos, už šį kriterijų buvo įvertinti 1 tašku arba 0 taškų (88,2 proc.).

2013 m. Lietuvių kalbos ir literatūros MBE darbų analizė (diagramos)

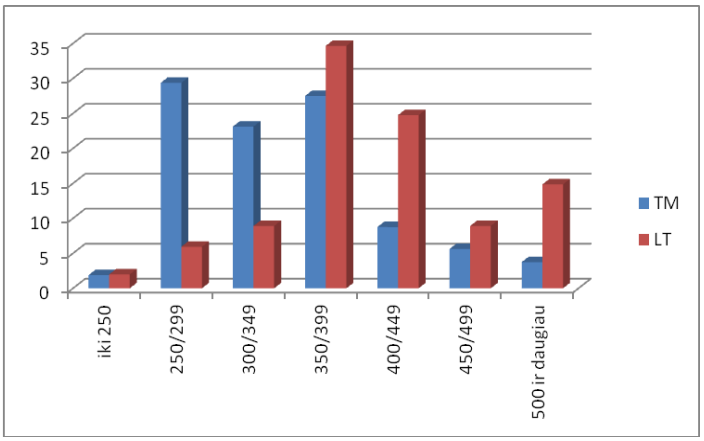

10 diagrama. *MBE rašinių pasiskirstymas pagal apimtį %*

Kaip matyti iš 10 diagramos, pusė MBE laikiusių TM mokinių parašė daugiau negu 350 žodžių, nors šiais metais iš jų to ir nebuvo reikalauta, o nustatyta minimali apimtis 100 žodžių mažesnė – 250 žodžių. Detaliau verta patyrinėti rašinių apimtį pagal tai, kiek proc. TM mokinių rašė didesnės nei reikalauta apimties rašinius (žr. 2 diagramą).

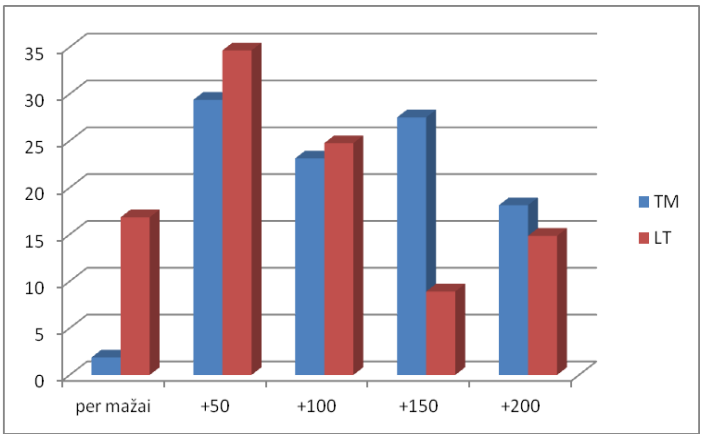

11 diagrama. MBE r*ašinių pasiskirstymas pagal apimtį %, atsižvelgiant į reikalavimą parašyti nurodytą žodžių skaičių*

Iš 11 diagramos matyti, kad didžioji dalis ir LT, ir TM mokyklų mokinių neapsiribojo rašydami rekomenduojamos apimties rašinius: apie 30 proc. rašė 50 žodžių daugiau nei reikalauta, daugiau kaip 20 proc. parašė 100 žodžių didesnę apimtį , apie 20 proc. parašė 150 žodžių didesnę apimtį, daugiau kaip 15 proc. mokinių – 200 žodžių didesnę rašinio apimtį. Parašiusių didelės apimties (+150...) rašinius buvo daug didesnis procentas TM mokinių negu LT. Vadinasi, mažesnės apimties nustatymas TM mokiniams niekuo nepagrįstas.

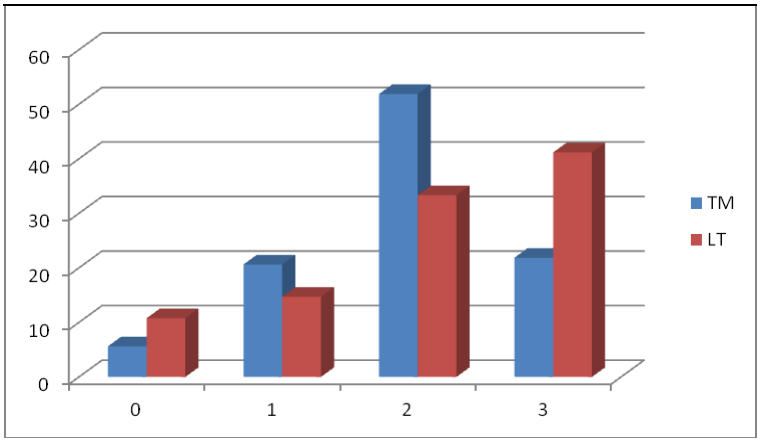

12 diagrama. *MBE temos supratimo taškai %*

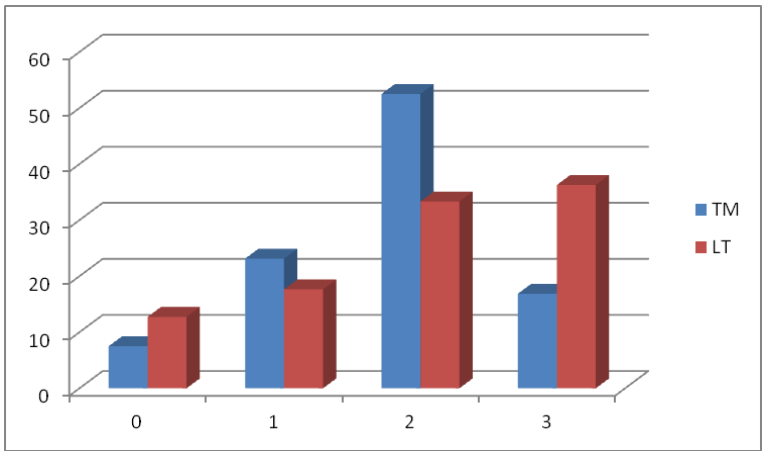

13 diagrama. *MBE argumentavimo taškai %*

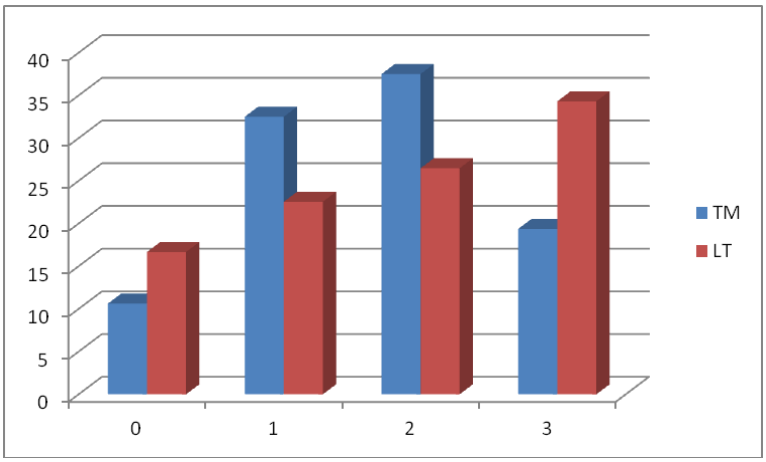

14 diagrama. *MBE rėmimosi privalomu autoriumi ir kontekstu taškai %)*

Iš 12–14 diagramų matyti, kad temos supratimo ir argumentavimo rezultatai gerokai skiriasi – tuos skirtumus galėjo lemti rašinių apimties nevienodumai (apie tai kalbėta 2 skyriuje). Rėmimosi autoriumi ir kontekstu rezultatai mažai skiriasi.

24 lentelė. *Atskirų kriterijų ir apimties koreliacija (MBE)*

	Tema		Argumentavimas		Privalomas autorius ir kontekstas		taškai	
	TM	LT	TM	LT	TM	LT	TM	LT
Apimtis	0,35	0,39	0,33	0,46	0,28	0,39	0,38	0,50
Taškai	0,83	0,93	0,84	0,89	0,83	0,85		
Privalomas autorius ir kontekstas	0,77	0,81	0,76	0,81				
Argumentavimas	0,83	0,87						

Kaip matyti iš 24 lentelės, MBE statistikos koreliacija panaši kaip ir VBE. Temos ir argumentavimo koreliacija šiek tiek žemesnė negu VBE. Tačiau galima daryti išvadą, kad dauguma mokinių, tinkamai atskleidusių rašinio temą, gebėjo tinkamai argumentais pagrįsti savo keliamas idėjas. Rėmimosi privalomu autoriumi koreliacija su kitais kriterijais šiek tiek žemesnė. Tai būtų galima paaiškinti tuo, kad mokiniai rašiniuose galėjo labiau remtis bendrakultūrine, socialine patirtimi, o mažiau literatūriniu išprusimu. Prasčiausiai koreliuoja su kitais kriterijais rašinio apimtis (nors MBE šis kriterijus gerokai aukštesnis negu VBE). Tokia koreliacija yra sąlygiška, nes kriterijų vertinimo skalės labai skyrėsi: atskiri aspektai buvo vertinami 0–3, 0–7 taškų, o apimties šimtais vienetų.

4.3 Kokios apimties darbai, kurių „Rėmimasis privalomu autoriumi ir kontekstu“ / „Rėmimasis kontekstu“ įvertintas 3 taškais?

VBE darbų analizė (tautinių mažumų mokamąja kalba mokinių darbai):

25 lentelė. *TM mokinių darbų apimtis pagal rėmimąsi privalomu autoriumi ir kontekstu / kontekstu*

Rėmimasis (taškai)	Iš viso:	Proc.	Iki 400 ž.	400–449	450–499	500–549	550–599	600 ir daugiau
3	31	10,2	1	5	3	7	10	5
2	156	51,5	2	33	30	37	23	31
1	110	36,3	4	31	26	31	10	8
0	6	2,0	–	2	1	3	–	–
Iš viso:	303		7	71	60	78	43	44
%		100,0	2,3	23,4	19,8	25,8	14,2	14,5

Kriterijus „Rėmimasis kontekstu“ / „Rėmimasis privalomu autoriumi ir kontekstu“ yra Lietuvių kalbos ir literatūros brandos egzamino užduoties turinio vertinimo sudėtinė dalis. Už šį kriterijų mokinys galėjo gauti nuo 0 iki 3 taškų: jei rėmėsi tikslingai ir tinkamai – 3 taškus, jei ne visai tikslingai – 2 taškus, jei bandė remtis, tačiau ne visai tinkamai – 1 tašką ir jei rėmėsi netinkamai – 0 taškų. Nutarta pasižiūrėti, ar darbų apimtis turėjo įtakos vertinant šį kriterijų.

Iš peržiūrėtų 303 TM mokyklų mokinių darbų (žr. 25 lentelę) matyti, kad palengvinimo rašyti iki 400 žodžių paisė labai mažai mokinių – tik 7 (2,3 proc.), didžioji dalis (163 mokiniai – 53,7 proc.) kūrė 500 ir daugiau žodžių rašinius, kiti (131 mokinys – 43,2 proc.) rašė nuo 400 iki 499 žodžių.

Už kriterijų „Rėmimasis kontekstu“ / „Rėmimasis privalomu autoriumi ir kontekstu“ maksimumu (3 taškais) įvertintų TM mokyklose besimokančių mokinių darbų yra palyginti nedaug – 31 mokinio (10,2 proc.). Dauguma jų rašė didesnius nei 500 žodžių apimties rašinius, todėl ir galėjo išsamiai bei svariai argumentuoti pasirinkto privalomo autoriaus kūryba, kontekstu. LT mokinių, už šį kriterijų gavusių 3 taškus, yra gerokai daugiau (žr. 15 diagramą), galbūt prie to prisidėjo ir didesnė rašinio apimtis.

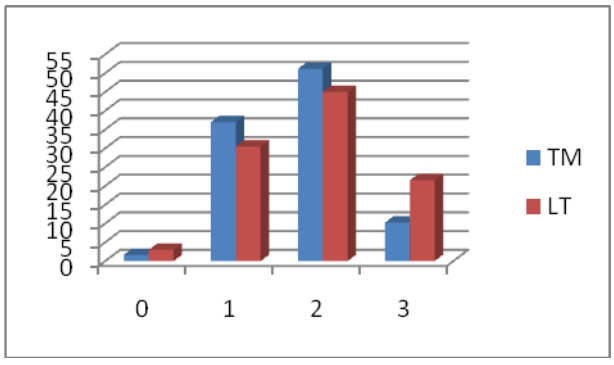

15 diagrama. *VBE rėmimosi privalomu autoriumi ir kontekstu taškai %*

VBE darbų analizė (lietuvių mokamąja kalba mokinių darbai):

26 lentelė. *LT mokinių darbų apimtis pagal rėmimąsi privalomu autoriumi ir kontekstu / kontekstu*

Taškai	Iš viso	Žodžiai / Proc.	Iki 500 ž.	500–549	550–599	600–649	650–699	700–749	750 ir daugiau
3	43	21,5	3	8	5	9	7	2	9
2	90	45,0	6	**39**	**24**	**12**	5	3	1
1 / 0	67	33,5	**10**	**32**	**11**	6	5	2	1
Iš viso:	200		19	**79**	**40**	**27**	17	7	11
Proc.	100	100,0	9,5	39,5	20,0	13,5	8,5	3,5	5,5

Rašinio apimties koreliaciją su temos supratimu bei argumentavimu atskleidžia ir papildomas turinio kriterijus – „Rėmimasis privalomu autoriumi ir kontekstu“. Pažvelkime, kokios apimties darbai yra LT mokinių, kurių „Rėmimasis privalomu autoriumi ir kontekstu“ įvertintas 3, 2 ir 1 / 0 taškų. Darbai, kurių „Rėmimasis privalomu autoriumi ir kontekstu“ įvertintas 3 taškais, apimties požiūriu pasiskirstę įvairiai, tačiau daugiau nei 62,7 proc. darbų yra didesnės nei 600 ž. apimties; 2 taškais už šį kriterijų įvertintų darbų daugiausia yra rekomenduojamos (500–600 ž.) apimties – 70 proc.

4.4 Kokios apimties darbai, kurių „Rėmimasis privalomu autoriumi ir kontekstu“ „Rėmimasis kontekstu“ įvertintas 0, 1 tašku?

VBE darbų analizė (tautinių mažumų mokamąja kalba mokinių darbai)

Kriterijus „Rėmimasis kontekstu“ / „Rėmimasis privalomu autoriumi ir kontekstu“ (žr. 25 lentelę) 1 tašku buvo įvertintas 110 mokinių (36,3 proc.). Daugumos jų (57 mokiniai – 18,8 proc.) rašinių apimtis nuo 400 iki 499 žodžių, 4 mokinių (1,3 proc.) – iki 400 žodžių, likusių (49 mokiniai – 16,1 proc.) – 500 ir daugiau žodžių. Mokinių, besimokančių lietuvių mokomąja kalba mokyklose (žr. 26 lentelę), už šį kriterijų gavusių 1 tašką yra gerokai mažiau. 0 taškų už šį kriterijų surinko palyginti nedaug mokinių (6 mokiniai – 1,9 proc.), trys iš jų rašė nuo 400 iki 499 žodžių, kiti trys – 500 ir daugiau, taigi net ir prasčiausiai įvertinti mokiniai rašė daugiau nei 400 žodžių rašinius.

Galima daryti išvadą, kad rašydami didesnės apimties rašinius mokiniai turi daugiau galimybių išsamiau ir svariau argumentuoti remdamiesi privalomu autoriumi ir kontekstu, kartu būti ir geriau įvertinti.

VBE darbų analizė (lietuvių mokamąja kalba mokinių darbai)

1 tašku arba 0 taškų įvertintų darbų daugiausia yra minimalios reikalaujamos apimties (500–549 ž.) arba jos net nepasiekę – 62,6 proc. darbų (žr. 26 lentelę). Vadinasi, 500 žodžių rašinio apimtis yra būtina tam, kad būtų įvykdyti VBE reikalavimai rašinio turiniui.

4.5 Kokios apimties rašinius rašė mokiniai iš mokyklų tautinių mažumų kalba (žydų, rusų, lenkų, baltarusių, vokiečių)

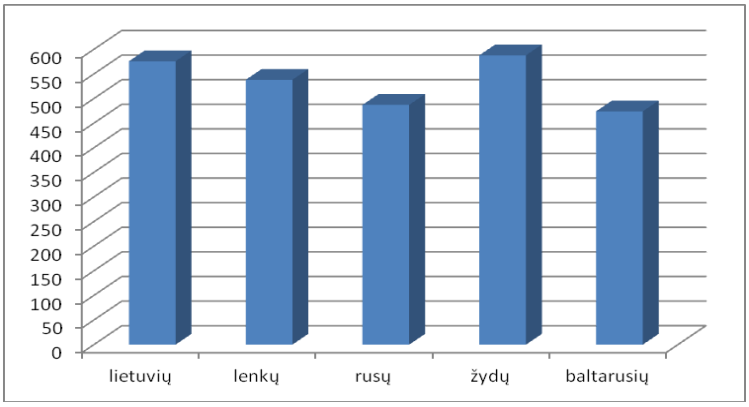

16 diagrama. *Skirtingų grupių VBE rašinio apimties vidurkis*

Lyginant skirtingų grupių pagal mokomąją kalbą ir tautybę rezultatus, didesnių skirtumų nėra. Taigi dar kartą galima daryti, kad, nepriklausomai nuo tautybės, rašinio apimtį parašo visi mokiniai. (Dar žr. 1 ir 11 diagramas.)

4.6 Kaip VBE ir MBE rezultatai koreliuoja su I pusmečio įvertinimais?

27 lentelė. *VBE taškų sumos ir I pusmečio rezultatų koreliacija*

	LT	**TM**
VBE	**0,61**	**0,59**

Kaip matyti iš 27 lentelės, VBE tiek LT, tiek TM mokyklų mokinių rezultatai koreliuoja, ryšys tarp analizuojamų požymių yra esminis. Dėl nepakankamo duomenų skaičiaus MBE koreliacijos su I semestro / pusmečio įvertinimu suskaičiuoti nėra galimybių. Gilesnis tyrimas bus atliekamas per lietuvių kalbos brandos egzamino statistinę ir kokybinę analizę.

4.7 Kiek tautinių mažumų mokyklų mokiniai 2011 m. bandomajame ir MBE rašė 250 žodžių ir mažiau, 350 žodžių ir daugiau, VBE ir bandomajame rašė 400 žodžių ir mažiau, 500 žodžių ir daugiau.

Kaip teigiama 2011 m. bandomojo tyrimo analizėje, dauguma mokinių (70,2 proc.) parašė reikiamos apimties rašinį. Labai mažos apimties darbų, kuriuose parašyta mažiau nei pusė reikalaujamos apimties (iki 250 iš 500 žodžių) iš viso buvo 164 (5,2 proc.): mokyklose dėstomąja lietuvių kalba 3,9 proc., dėstomąja lenkų kalba 4,0 proc., dėstomąja rusų kalba – 11,6 proc. iš visų tyrime dalyvavusių mokinių. Taigi matyti, kad mokinių, nesugebėjusių parašyti didesnių nei 250 žodžių rašinių, yra mažai: beveik 3 kartus daugiau mokyklose, kuriose dėstomoji kalba rusų, palyginti su mokyklomis lietuvių ir lenkų dėstomomis kalbomis. (žr. 1 ir 10 diagramas.)

5. Išvados ir pasiūlymai dėl Lietuvių kalbos ir literatūros brandos egzamino programos galimų pakeitimų variantų ir juos pagrindžianti medžiaga

1. Kadangi 500–600 žodžių rašinio apimtį lengvai pasiekia bet kurio lygio darbas, siūloma:

1 variantas: VBE apimtis – ne mažiau kaip 500 žodžių, MBE – ne mažiau kaip 350 žodžių;

2 variantas: VBE apimtis – ne mažiau kaip 500 žodžių, MBE – ne mažiau kaip 400 žodžių.

2. Rašinių analizė rodo, kad pasirinkimų (autorių) gausa slopina mokinių kūrybinę mintį, trukdo jiems atskleisti savo išprusimą, – 3/5 mokinių negebėjo laisviau samprotauti dėl to, kad buvo valdomi prie temos pasiūlytų 7 autorių idėjų ir siužetų, kuriuos neišvengiamai turėjo apmąstyti rengdamiesi rašyti pasirinkta tema. Todėl dėl autorių, pateikiamų prie temos, skaičiaus būtų galima siūlyti:

1 variantas: VBE egzamine – po du autorius; MBE – po tris autorius;

2 variantas: VBE ir MBE egzaminuose – po tris autorius.

3. Rašyti didesnės apimties rašinį (daugiau nei 750 / 800 žodžių), nors turinio požiūriu dažniausiai (3/4 atvejų) įvertinamą labai gerai, nerekomenduotina dėl apibrėžtos egzamino trukmės – ne visi mokiniai geba greitai organizuoti gausią medžiagą ir tuo pat metu skirti deramą dėmesį teksto raiškai bei raštingumui.

4. Septynių autorių pateikimas prie kiekvienos temos yra visiškai nepriimtinas dėl šių priežasčių:

• nuostata pateikti prie kiekvienos temos po 7 autorius padaro nepamatuotai sunkų tiek užduočių rengėjų bei vertintojų darbą, tiek klaidina mokinius, nes nėra įmanoma, kad visi 7 autoriai vienodai tiktų tai pačiai temai, nebent ji būtų labai apibendrinto pobūdžio, tačiau tokiu atveju ji visiškai netiktų kaip BE užduotis, be to, neišvengiamai kas porą metų kartotųsi;

• tokiu egzaminu ateityje negalėtų būti įvertinama asmens kultūrinė ir pilietinė branda, nes Bendroji programa, kurioje per kanoninius kūrinius perduodama lietuvių tautos, kitų Lietuvos tautų dvasinė patirtis, moralinės nuostatos, kultūros tradicija, per ją – ir pamatinės vertybės, taptų nebeprivaloma dėl Brandos egzamino programos sudarytų sąlygų išlaikyti BE pasiremiant atsitiktiniu autoriumi, t. y. nenagrinėjus esminių programinių kūrinių bei atitinkamų laikotarpių istorinio kultūrinio konteksto;

5. Septyni autoriai verčia užduočių rengėjus literatūrinio rašinio temas formuoti kaip įvairių autorių kūrybos vertinimo reikalaujančias raidos ar kaitos apžvalgas, mokiniams būtų lengviau, kad temos būtų pateikiamos į konkretaus kūrinio (jo konteksto, kūrėjo asmenybės, vienos ar kitos epochos kultūrinių tendencijų) analizę sutelkianti užduotis.

6. Lietuvių kalbos ir literatūros vidurinio ugdymo programos vykdymo proceso metu turi būti atsižvelgiama į Brandos egzamino programos reikalavimą remtis **vienu** iš nurodytų autorių ir šia nuostata vadovaujamasi formuojant samprotavimo rašinių rašymo įgūdžius. Didelis autorių skaičius suponuoja, kad rašydami mokiniai turi rinktis argumentams pateikti kuo daugiau autorių, jų kūrinių, todėl tiek VBE, tiek MBE mokinių darbai, kaip parodė analizė, yra paviršutiniško pobūdžio rašiniai.

7. Remiantis abiturientų iš TM mokyklų ir mokyklų lietuvių mokomąja kalba 2013 m. mokyklinio ir valstybinio brandos egzamino statistine ir dalykine analize raiškos ir raštingumo aspektais, kaip nurodyta BE programos 27 punkte, turi būti nustatytas raštingumo ir raiškos vertinimas 2014 m. brandos egzamine mokiniams iš LT ir TM mokyklų.

Literatūros sąrašas

1. Mokinių pasiekimų tyrimų vykdymo tvarkos aprašas, (2008). Patvirtinta LR ŠMM ministro 2008 m. gruodžio 8 d., NR. ISAK-3379.
2. Dėl Lietuvių kalbos ugdymo bendrojo lavinimo programas vykdančiose mokyklose 2010–2014 metų strategijos patvirtinimo (2010). Patvirtinta LR ŠMM ministro 2010 m. gruodžio 30 d., NR. V-2455.
3. Vidurinio ugdymo bendrosios programos: Kalbos. Lietuvių kalba ir literatūra (2011). Patvirtinta LR ŠMM ministro 2011 m. vasario 21 d., Nr. V-269.
4. Dėl brandos egzaminų ir įskaitų programų patvirtinimo. Lietuvių kalbos ir literatūros 2013 metų brandos egzamino programa (2011). Patvirtinta LR ŠMM ministro 2011 liepos 1 d., Nr.V-1197.
5. Lietuvių kalbos ir literatūros bandomasis tyrimas. NEC, 2011.
6. Piliponytė J. Duomenų rinkimas, apdorojimas ir analizė mokyklose. ŠAC, 2005.
7. Williams F., Monge P. Statistika. Kaip suprasti kiekybinius tyrimus. Žara. 2006.
8. Čekanavičius V., Murauskas G. Statistika ir jos taikymai. I ir II knygos. Tev, 2000.
9. Nauckūnaitė Z., Targamadzė V. SOLO taksonomija kaip mokinių rašinių vertinimo priemonė? Acta Paedagogika Vilensia: mokslo darbai. Vilnius. VU leidykla, 2009, (t) 22, p. 65–75.
10. Valstybinių brandos egzaminų kriterinio vertinimo nuostatai. 1 priedas. Lietuvių kalbos ir literatūros VBE mokinių pasiekimų lygio aprašas. www.nec.lt